

**Ministerul Dezvoltării Regionale și
Construcțiilor al Republicii Moldova**
Agenția de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia

Aprobată prin
Decizia CRD UTA Găgăuzia

Nr. 1/2 din 24.01.2017

*Strategia
de Dezvoltare Regională
Regiunea de Dezvoltare UTA Găgăuzia
2017-2020*

Comrat 2017

Cuprins

I. INTRODUCERE	4
1.1 Contextul strategic.....	4
1.2 Procesul și principiile de elaborare	5
1.3 Suportul instituțional pentru susținerea punerii în aplicare a politicii de dezvoltare regională.....	7
II. ANALIZA REGIUNII.....	8
2.1 Principalele caracteristici ale regiunii	8
2.2 Geografie și Mediu.....	9
2.3 Populația și resursele de muncă	10
2.4 Infrastructura și accesibilitatea la serviciile publice	16
2.5 Dezvoltarea economică	19
2.6 Sectorul social.....	26
III. ANALIZA SWOT.....	28
IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI PRIORITĂȚILE STRATEGIEI	30
4.1 Prioritatea 1. Asigurarea accesului la servicii și utilități publice de calitate	30
4.2 Prioritatea 2. Creșterea economică echilibrată și sporirea competitivității regiunii ...	32
4.3 Prioritatea 3. Îmbunătățirea guvernancei în domeniul dezvoltării regionale	33
V. ETAPELE DE REALIZARE ȘI RISCURILE AFERENTE	36
VI. MONITORIZARE ȘI EVALUARE	38
VII. FINANȚAREA STRATEGIEI	40
VIII. PLAN DE ACȚIUNI	41

Abrevieri

AAC	Alimentarea cu apă și canalizare
AC	Autoritățile Centrale
ADR	Agenția de Dezvoltare Regională
ADRG	Agenția de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia
AE	Agenți economici
AEE	Agenția de Eficiență Energetică
APG	Adunarea Populară a Găgăuziei
APL	Autoritate Publică Locală
ASD	Administrația de Stat a Drumurilor
AȘ	Academia de Științe
ATRM	Agenția Turismului din Republica Moldova
BEI	Banca Europeană de Investiții
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BNS	Biroul Național de Statistică
CCI	Camera de Comerț și Industrie
CEBG	Consiliul Economic de pe lângă Bașcanul Găgăuziei
CIC	Cooperare Inter-Comunitară
CNCDR	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale
CRD	Consiliul Regional de Dezvoltare
CSI	Comunitatea Statelor Independente
DGCI	Direcția Generală Construcții și Infrastructură UTA Găgăuzia
DGCT	Direcția Generală Cultură și Turism UTA Găgăuzia
DGDE	Direcția Generală de Dezvoltare Economică UTA Găgăuzia
DR	Dezvoltare Regională
FEE	Fondul de Eficiență Energetică
FEN	Fondul Ecologic Național
FNDR	Fondul Național de Dezvoltare Regională
FR	Fondul Rutier
GIZ	Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
MDRC	Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
MDS	Managementul Deșeurilor Solide
ME	Ministerul Economiei
MTID	Ministerul Transportului și Infrastructurii Drumurilor
ONG	Organizație Neguvernamentală
OPM-PWC	Price Waterhouse Coopers - Oxford Policy Management
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
POR	Plan Operațional Regional
PRS	Program Regional Sectorial
RDC	Regiunea de Dezvoltare Centru
RDCh	Regiunea de Dezvoltare Chișinău
RDG	Regiunea de Dezvoltare UTA Găgăuzia
RDN	Regiunea de Dezvoltare Nord
RDS	Regiunea de Dezvoltare Sud
RM	Republica Moldova
SDR	Strategia de Dezvoltare Regională
SDRG	Strategia de Dezvoltare Regională a regiunii de dezvoltare UTA Găgăuzia
SDSE	Strategia de Dezvoltare Socio-Economică
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
TIKA	Agenția Internațională Turcă de Cooperare
UE	Uniunea Europeană
USAID	Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională
UTA	Unitate Teritorial Administrativă
ZEL	Zonă economică liberă

I. INTRODUCERE

1.1 Contextul strategic

Strategia de dezvoltare regională a UTA Găgăuzia (SDRG) este principalul document de planificare strategică la nivel regional, care definește prioritățile de dezvoltare pe termen mediu a UTA Găgăuzia ca Regiune de dezvoltare (RD). SDRG a fost elaborată în conformitate cu documentele fundamentale ale Republicii Moldova în domeniul dezvoltării regionale - Legea privind dezvoltarea regională¹, Strategia Națională de Dezvoltare (SND)² Strategia Națională de Dezvoltare Regională (SNDR)³, precum și Strategia socio-economică de dezvoltare (SSED)⁴ UTA Găgăuzia, în conformitate cu regulile de elaborare și cerințele unificate față de documentele de politici⁵, precum și aspectele metodologice de bază definite de către Ministerul dezvoltării regionale și construcțiilor a Republicii Moldova.

Începând cu anul 2010, când au fost instituționalizate primele trei Agenții de Dezvoltare Regională și a început activitatea consiliilor regionale pentru dezvoltare în regiunile de dezvoltare Centru, Nord și Sud, s-au înregistrat progrese importante în punerea în aplicare a politicii în regiuni. În prezent, politica națională regională și-a dovedit deja dinamica considerabilă datorită măsurilor eficiente de participare a părților interesate și a transparenței decizionale în direcționarea eforturilor și resurselor pe domeniile prioritare de investiții în acele sectoare, care generează creștere și dezvoltare socio-economică.

Obiectivul general al Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2016 -2020 constă în " dezvoltarea echilibrată și durabilă asigurată în toate regiunile de dezvoltare a Republicii Moldova" și include trei obiective specifice (priorități):

- (1) Asigurarea accesului la servicii și utilități publice calitative.
- (2) Asigurarea creșterii economice sustenabile în regiuni.
- (3) Îmbunătățirea guvernanței în domeniul dezvoltării regionale.

Măsurile pentru asigurarea unui acces garantat la serviciile publice de calitate sunt orientate spre dezvoltarea celor mai importante obiective de infrastructură în regiune, inclusiv a infrastructurii rutiere, alimentare cu apă și canalizare, gestionarea deșeurilor solide, dezvoltarea infrastructurii de afaceri și a eficienței energetice în sectorul public. Un impuls multiplicativ important în generarea creșterii economice durabile în regiuni îl reprezintă măsurile de consolidare a centrelor regionale de dezvoltare economică bazate pe inovare și sprijinirea infrastructurii de afaceri regionale și locale. O atenție deosebită este acordată creșterii potențialului turistic. O prioritate importantă constă în îmbunătățirea în continuare a sistemului de management al dezvoltării regionale, prin îmbunătățirea cadrului legal și de reglementare în domeniul dezvoltării regionale, consolidarea capacității instituționale și administrative și creșterea eficienței sistemului de monitorizare și evaluare aplicat în sistemul de dezvoltare regională.

¹Legea № 438 din 28.12.2006 "Cu privire la dezvoltarea regională în Republica Moldova", publicat: 16.02.2007 în Monitorul Oficial Nr. 21-24, articol: 68

²Legea nr 166 din 11.07.2012 "Cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare "Moldova 2020" Publicat: 30.11.2012 în Monitorul Oficial Nr. Numărul 245-247 articol: 791

³A se completa la publicare

⁴A se completa la publicare

⁵HOTĂRÎRE Nr. 33 din 11.01.2007 cu privire la regulile de elaborare și cerințele unificate față de documentele de politici Publicat : 19.01.2007 în Monitorul Oficial Nr. 006 art Nr: 44

1.2 Procesul și principiile de elaborare

Strategia de dezvoltare regională a RD UTA Găgăuzia pentru anii 2017 – 2020 a fost elaborată printr-o abordare sistemică, care face parte din metodologia, care prevede:

- (1) Implicarea maximă a părților interesate în procesele de planificare în curs de desfășurare,
- (2) Conformitatea SDRG cu documentele de politici importante,
- (3) Optimizarea mecanismelor de mobilizare și alocare a resurselor financiare necesare pentru a sprijini dezvoltarea regională durabilă,
- (4) Specificul regiunii UTA Găgăuzia.

Procesul de dezvoltare a fost coordonat de Agenția pentru Dezvoltare Regională (ADR) UTA Găgăuzia, în subordinea Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor și este rezultatul muncii efectuate de către grupul de lucru regional, cu asistența grupului de experți «BCI» (Business Consulting Institute), și suportul financiar și metodologic al proiectului "Modernizarea serviciilor publice locale" (GIZ).

Procesul metodologic de elaborare a SDRG se bazează pe următoarele **principii**:

Conformitatea SDRG cu documente de bază, care definesc politica de dezvoltare regională, în special Legea privind dezvoltarea regională, Strategia Națională de Dezvoltare și Strategia Națională de dezvoltare regional, Strategia de dezvoltare socio-economică UTA Găgăuzia și alte documente de politică. Respectarea acestui principiu are un rol excepțional și de neînlocuit pentru aplicarea unei abordări integrate în dezvoltarea politicii regionale, care include măsuri în diverse domenii, cum ar fi infrastructura, dezvoltarea sectorului privat și inovare, protecția mediului, schimbările climatice și eficiența energetică.

Abordare analitică multidimensională. Principalele priorități ale politicii DR succesive se bazează pe rezultatele studiilor asupra problemelor economice, sociale și de mediu la nivelul regiunii UTA Găgăuzia, luându-se în considerare evaluarea nevoilor și capacitatea de dezvoltare. O atenție specială este acordată faptului ca obiectivul general, obiectivele specifice și măsurile de dezvoltare regională să fie tangente politicii naționale în acest domeniu și inițiativelor susținute de partenerii de dezvoltare.

Specificul caracteristic procesului de elaborare a SDRG constă și în faptul că SSED și SDR Găgăuzia au fost elaborate în același timp, fiind îndreptate la identificarea priorităților de dezvoltare în cadrul unei singure unități teritoriale. Aceasta a făcut posibilă determinare scopurilor și obiectivelor dezvoltării regionale, concomitent cu definirea acelor nevoi, care pot fi rezolvate la nivel local. Acest aspect este reflectat în procesul de diagnostic și elaborarea nemijlocită a SDRG și a SSED pentru a asigura complementaritatea eforturilor la ambele niveluri, în scopul de a asigura o dezvoltare regională echilibrată a UTA Găgăuzia, ținând cont de interesele tuturor părților interesate și în conformitate cu principiile și practicile internaționale. O atenție deosebită a fost acordată problemelor egalității de gen și incluziunea socială a grupurilor vulnerabile.

Procesul de participare activă. În septembrie 2016 a fost constituit grupul de lucru (GL), formată din membrii Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcției (MDRC), Consiliului Regional pentru Dezvoltare (CRD), angajații Agenției de Dezvoltare Regională, reprezentanți ai comunității academice, societatea civilă și sectorul privat al Găgăuziei. Astfel, a fost asigurată colaborarea și implicarea tuturor părților interesate ce reprezintă sectorul guvernamental, sectorul neguvernamental și autoritățile publice regionale la etapa stabilirii acțiunilor prioritare și create condiții pentru continuarea cooperării în elaborarea proiectelor și programelor concrete regionale și interregionale. Grupul de lucru a fost convocat pe parcursul întregii perioade din septembrie 2016 până în ianuarie 2017 și participat activ în

procesul consultare la toate nivelele și dezbaterile publice. Acest proces a avut drept scop asigurarea transparenței, conștientizării, consolidarea rolului societății civile și a sectorului privat, creșterea implicării partenerilor de dezvoltare în lansarea inițiativelor și stabilirea priorităților regiunii UTA Găgăuzia. ADRG a asigurat o analiză aprofundată a punctelor de vedere exprimate în timpul consultării publice, în vederea sistematizării acestora și includerii ulterioare în CRDG.

Rolul major al instituțiilor RDG în asigurarea transparenței și publicității. Conform atribuțiilor sale, Agenția de Dezvoltare Regională a Găgăuziei a fost responsabilizată de asigurarea conștientizării și participării active a tuturor părților interesate în procesul de planificare la nivel regional. Agenția a organizat procesul de elaborare a SDRG, a facilitat identificarea nevoilor și sinergiei potențialului local și regional, asigurat cooperare eficientă și dialog la toate etapele de elaborare a SDRG, inclusiv procesul consultării cu populația și prezentarea spre aprobare Consiliului Regional pentru Dezvoltare a UTA Găgăuzia.

Principiile de bază în susținerea dezvoltării regionale, definite prin Legea privind dezvoltarea regională și-au găsit reflectarea în Strategia de dezvoltare regională UTA Găgăuzia:

- *echitatea* - drepturi egale de acces la valorile economice, sociale și culturale pentru toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de locul lor de trai;
- *durabilitatea* - caracterul viabil din punct de vedere tehnic, financiar și instituțional al măsurilor, programelor și proiectelor, finanțate, de dezvoltare regională;
- *planificarea* - elaborarea și efectuarea, în concordanță cu Strategia națională de dezvoltare și strategia de dezvoltare regională, a măsurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională, care au obiective, priorități și mecanisme clar definite;
- *coordonarea* - concordarea, atât la nivel național, cât și la nivel regional, a măsurilor și obiectivelor pentru susținerea dezvoltării regionale;
- *parteneriatul* - cooperarea autorităților publice centrale și locale, sectorului public și privat, societății civile în activitatea de planificare, elaborare și implementare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale;
- *transparența* - claritatea în procesele alocării, distribuirii și utilizării mijloacelor pentru realizarea strategiilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

SDRG promovează mobilizarea eforturilor pentru generarea unor proiecte regionale, care pe viitor urmează să fie incluse în Planul Operațional Regional pentru 2017-2020, care reprezintă un plan de implementare a SDRG. În scopul de a determina finanțarea din FNDR, se elaborează Documentul Unic de Program, care este aprobat de către Consiliul Național de Coordonare pentru Dezvoltare Regională și prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova

1.3 Suportul instituțional pentru susținerea punerii în aplicare a politicii de dezvoltare regională

Politica de dezvoltare regională reprezintă platforma care promovează acțiuni comune ale autorităților administrației publice centrale, instituțiilor regionale și autorități locale, în parteneriat cu diverși actori implicați în dezvoltarea regională (parteneri publici și privați, naționali și internaționali).

Nivelul național este reprezentat prin Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale, instituit pentru aprobarea, promovarea și coordonarea la nivel național a obiectivelor politicii de dezvoltare regională. În componența CNCDR sunt incluși reprezentanți ai AAPC, Consiliilor pentru dezvoltarea regională a celor patru regiuni, sectorul privat și societatea civilă.

Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor are rol de formare a politicii DR, elaborare a documentelor strategice și a prevederilor funcționării structurilor și instituțiilor, inclusiv și dezvoltarea documentului unic de program, ce reflectă prioritizarea proiectelor pentru finanțarea din FNDR, precum și monitorizarea și evaluarea progresului.

Fondul Național de Dezvoltare Regională este format din 1% din veniturile aprobate ale bugetului de stat pe an (cu excepția veniturilor cu destinație specială) și alte fonduri atrase. Activitatea FNDR este definită în Regulamentul de formare și utilizare a mijloacelor fondului național pentru dezvoltarea regională și în manualul operațional, în special, în anexă "instrucțiune de utilizare cu privire la propunerea de numire a propunerilor de proiecte pentru finanțare din FNDR", aprobat de către Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale.

Nivelul regional este reprezentat de Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD), UTA Gagauzia, creată pe baza principiului parității între autoritățile publice și sectorul privat și societății civile, precum și Agenția pentru Dezvoltare Regională (ADRG). Agenția pentru Dezvoltare Regională a Găgăuziei, a fost instituționalizată în anul 2016, și joacă un rol important în facilitarea eforturilor profesionale în scopul asigurării utilizării eficiente a potențialului tuturor autorităților. CRD determină obiectivele și prioritățile, precum și coordonează, și monitorizează implementarea politicii DR. Eforturile comune necesită a fi eficient utilizate pentru a realiza potențialul existent la nivel regional și local, implicarea diferiților parteneri în scopul de a crea condiții necesare pentru dezvoltarea economică a regiunii UTA Găgăuzia și a asigura efectul multiplicative, și o dezvoltare durabilă la nivel local și regional.

II. ANALIZA REGIUNII

Dezvoltarea strategiei este bazată pe o analiză aprofundată a dezvoltării socio - economice a regiunii, care include următoarele componente:

- Localizarea geografică, caracteristicile climatice ale regiunii, rețeaua hidrologică a ariilor naturale protejate, resursele minerale și problemele de mediu aferente;
- Dezvoltarea spațială și structura administrativă a regiunii;
- Conectivitatea, accesibilitatea și infrastructura, care oferă informații cu privire la rețelele inter- și intraregionale de drumuri, rețelele de alimentare cu apă și canalizare, gaz, electricitate, etc.;
- Demografia, care arată structura populației din regiune, prezentând totodată și unele tendințe în procesul migrațional;
- Dezvoltarea economică, care include profilul sectorial al regiunii;
- Situația socială, care este axată pe analiza nivelului de sărăcie și nivelului de deprivare⁶ în baza indicatorilor IDAM;
- Capacitatea instituțională regională, care oferă profiluri ale partenerilor regionali principali – autoritățile APL, ADR, CRD, consiliile locale și primăriile.

2.1 Principalele caracteristici ale regiunii

Principalii indicatori de dezvoltare din regiune sunt prezentați în Tabelul 1. Analiza comparativă a acestor indicatori este prezentată în subcapitolele sectoriale de mai jos.

Tabelul 1. Date generale privind Regiunile de Dezvoltare

	RDN	RDC	RDS	RDG	RDCh	RM
Populația ⁷ , mii persoane	987,4	1057,1	532,5	161,9	814,1	3556
Pondere, %	27,8	29,8	15,0	4,6	22,9	100
Populația rurală, %	63,9	80,4	73,5	59,4	9,1	57,5
Populația urbană, %	36,1	19,6	26,5	40,6	90,9	42,5
Suprafața, km ²	10015	10636	7379	1848	568	30446
Pondere, %	32,9	34,9	24,2	6,1	1,9	100
Densitatea, loc/km ²	99	99	72	88	1433	117
PRB pe cap pe locuitor, mii lei	20,66	19,96	18,14	18,94	77,90	31,51
Producție industrială, mii lei	8.935	7.477	1.721	1.407	26.115	45.655
Pondere, %	19,57	16,38	3,77	3,08	57,20	100
Producție agricolă, mii lei	3.457.309	2.380.423	1.603.051	532.170	661.100	8.634.053
Pondere, %	40,0	27,6	18,6	6,2	7,7	100
Investiții pe cap de locuitor, mii lei	3,071	2,796	2,119	1,812	16,003	5,550
Administrații publice locale de nivelul II, unități	12	13	8	1	1	36
Administrații publice locale de nivelul I, unități	315	329	209	26	18	896

⁶ Prin deprivare se subînțelege degradarea situației economice a unui grup social sau a unui individ.

⁷ Analiza se bazează pe informațiile oficiale ale Biroului Național de Statistică (BNS, 2015) și nu conține informații de pe malul stâng al Nistrului.

2.2 Geografie și Mediu

Informații generale

UTA Găgăuzia este situată în partea de sud a Republicii Moldova și se raportează la zona economică și geografică sudică a țării. Autonomia are legături economice și de producție cu următoarele raioane din Regiunea "Sud": Cahul, Cantemir, Taraclia, Basarabeasca și Cimișlia. La est, Găgăuzia se învecinează cu regiunea Odesa din Ucraina.

Suprafața totală a teritoriului Găgăuziei este de 1848 km² sau 6,1% din teritoriul total al Republicii Moldova. Populația este de 161.9 mii persoane, sau 4,6% din populația întregii țări. Densitatea populației - 88 de persoane pe 1 km² sau cu 29 persoane mai puțin decât în general pe țară.

Regiunea are trei raioane: Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești. În componența Găgăuziei intră un municipiu, două orașe, trei comune și douăzeci de sate. Majoritatea populației (75%) locuiește în orașe și sate cu o populație de mai mult de 2000 de oameni, circa 25% - în sate mici de până la 2000 de oameni. Satul Congaz, cu o populație de 14 de mii de locuitori, este cel mai mare sat din Europa. Aproximativ 40% din populație trăiește în orașe, iar 60% - în sate. Comrat este capitala și centrul administrativ al Găgăuziei.

Tabelul 2. Distribuția populației pe unități teritorial-administrative

Număr de locuitori	Unități teritorial-administrative	%	Număr de locuitori	%
0 -500	1	3,8	458	0,3
501-1000	3	11,5	2 581	1,7
1001-2000	3	11,5	5 395	3,5
2001-5000	9	34,6	32 825	21,3
5001-10000	6	23,1	42 215	27,4
10001-15000	1	3,8	11 644	7,6
15001-20000	2	7,7	35 220	22,9
20001-45000	1	3,8	23 709	15,4
Bcero	26	100	154 047	100,0

Sursa: Indicele deprinderii ariilor mici anul 2014, www.mec.md

Clima, relieful, solul

Clima Găgăuziei se află în ultimele decenii sub influența schimbărilor climatice înregistrate la nivel regional. După mai multe prognoze, incluse în Atlas of Global and Regional Climate Projections, în următorii ani (2016-2035), temperatura medie anuală a aerului în Republica Moldova va varia de la +11,1 °C la + 11,6°C, în comparație cu media anuală de + 10,10°C (1986 2005). În același timp, în cel mai cald deceniu (2000-2010), când, potrivit unei serii de observații instrumentale, temperatura medie pe țară a fost de +10,40°C, în UTA Găgăuzia acest indicator a depășit cu 0,2°C temperatura prognozată pentru următorii zece ani (2016-2035). Astfel, se confirmă faptul ne aflăm în pragul unor schimbări climatice semnificative.

Pentru Găgăuzia, precum și pentru întreaga regiune din sudul Moldovei, este caracteristică o serie de riscuri climatice, al căror grad este mai mare decât în centrul și nordul țării. Agricultură este adesea supusă unor fenomene meteorologice periculoase. Cel mai mare prejudiciu este adus de vânturile uscate, grindină, înghețuri, precum și de seceta care se manifestă o dată la trei ani. În plus, resursele de apă din regiune sunt insuficiente pentru a proteja agricultura de secetă.

Secetele frecvente afectează grav producția vegetală. Acest fenomen este accentuat și mai mult de nivelul scăzut de împădurire în regiune (doar 13,8%, adică de două ori mai puțin decât nivelul necesar), de eroziunea solului, de slaba utilizare a soiurilor rezistente la secetă, de proviziile limitate de apă, fapt ce complică din punct de vedere tehnic și economic utilizarea sistemelor de irigare. Regiunea este situată în stepa Bugeacului care face parte din câmpia deluroasă din sudul Moldovei. Relieful regiunii este caracterizat prin stepe, văi largi și dealuri mici. Există și câteva râuri mici: Ialpuș, Ialpușel, Lunga și Lunguta. Găgăuzia, la fel ca și restul Moldovei, este situată în zona seismică a Carpaților.

Potrivit datelor publicate pe site-ul oficial al Găgăuziei, suprafața totală a terenurilor agricole este de circa 150 000 de hectare. Din acestea, 65 400 ha sunt compuse din pământ negru, bogat în carbon, iar 63.400 ha - din pământ negru tipic, cu puțin humus.

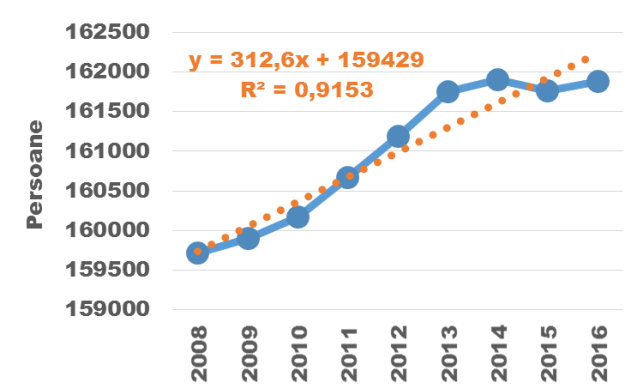
Resursele de apă provin, în principal, din surse subterane, având un volum total de 8-10 milioane m³. Sursele de suprafață sunt limitate. Există două rezervoare de apă majore: rezervorul Comrat, cu o suprafață de apă de 1,7 km², și Kongaz, cu o suprafață de 4,9 km². Resursele minerale sunt în cantități neglijabile: nisip, argilă, straturi subțiri de cărbune brun de slabă calitate, a cărui extracție nu este profitabilă.

2.3 Populația și resursele de muncă

Efectivul și dinamica populației

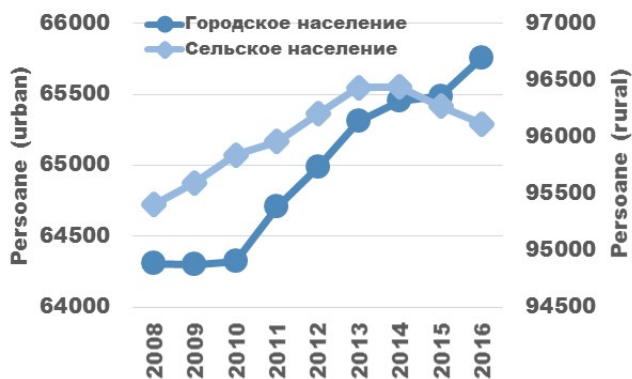
La 1 ianuarie 2016 populația stabilă a RD Găgăuzia număra 161,876 locuitori. În ciuda recesiunii demografice din țară, care s-a manifestat în ultimii 10 ani, în Găgăuzia se observă o creștere demografică de 1,3%, iar dinamica generală a populației (Figura 1) poate fi comparată cu o curbă logistică. Astfel, începând cu anul 2012, în regiune se produce o relativă stabilizare a populației în jurul valorii de 161750 locuitori.

Figura 1: Populația stabilă a RDG (2008-2016rr.)

Sursa: BNS

Figura 2: Populația urbană și rurală RDG (2008-2016rr.)

În perioada analizată, populația urbană a înregistrat o rată de creștere mai mare (+2,3%) decât cea din mediul rural (Figura 2). Prin urmare, creșterea populației din regiune este însoțită de un proces intensiv de urbanizare. În acest sens, populația urbană a Găgăuziei are o pondere destul de mare, de cca 40,6%, apropiată de media pe republică (42,4% în 2016), care în ultimii 6 ani a înregistrat o creștere treptată.

Structura populației pe sexe și vârste

Un loc important în analiza demografică îl deține identificarea aspectelor calitative, care influențează asupra caracterului reproducerii populației. Prin urmare, structura populației UTAG după sexe se detașează cota populației feminine cu cifra de 51,9% (aproximativ egală cu proporția femeilor din Republica). Cu toate acestea, în ultimii 10 ani structura populație după sexe tinde spre o situație de echilibru. Și în ultimii 10 de ani cota medie a femeilor din UTAG a fost de 51,9%, în timp ce ponderea medie a bărbaților pentru aceeași perioadă s-a plasat la nivelul de 48,1%, iar aceste cifre repetă în exactitate structura pe sexe a populației republicii.

Cel mai mare dezechilibru între sexe poate fi observat la vârstnicii din regiune, unde femeile domină cu o proporție de 2/3, iar diferența dintre sexe începe să se manifeste la vârsta de patruzeci de ani (Figura 4). Acest lucru arată o reducere mai accelerată a numărului de bărbați, determinată, în primul rând de supraviețuirea redusă a bărbaților, și în al doilea rând, de implicarea mai mare a bărbaților în procesele migratorii.

Figura 3: Structura pe sexe RDG (2016)

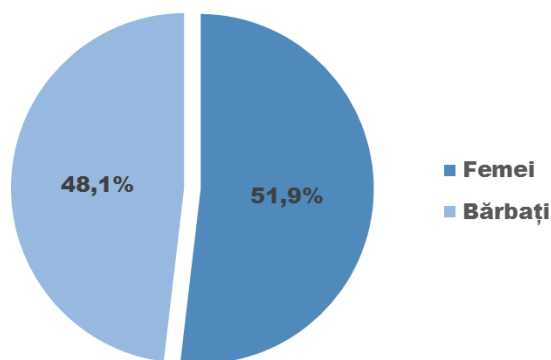
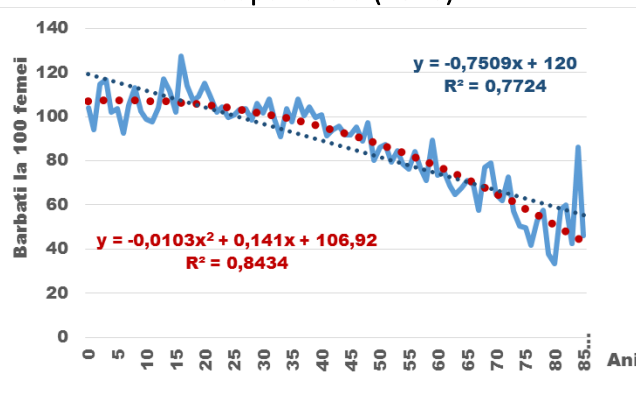

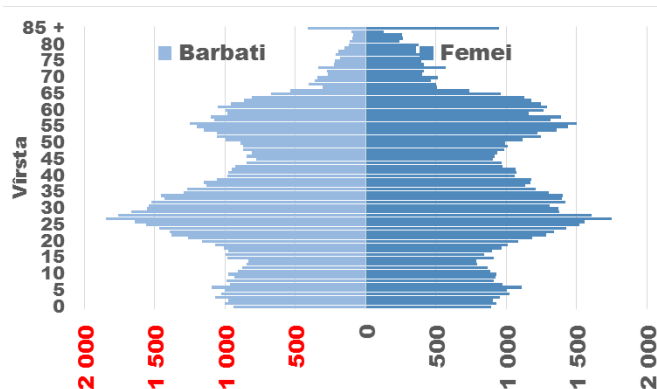
Figura 4: Numărul bărbaților ce revin la 100 femei, după vârstă (2016)

Sursa: BNS

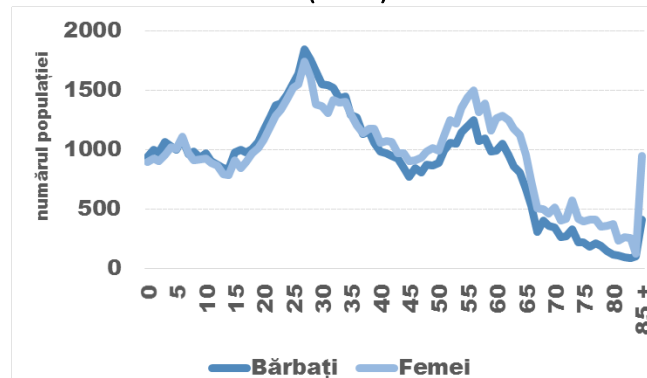
Dincolo de faptul că structură populației pe sexe din regiune este suficient de echilibrată, populația urbană înregistrează diferențe mai mari dintre ponderile celor două sexe decât populația rurală (diferență de 5,3 puncte procentuale în ultimii 10 ani), ceea ce ar putea afecta în mod negativ procesul de reproducere din viitor a populației urbane.

Figura 5: Piramida vârstelor RDG (2016 r.)

Sursa: BNS

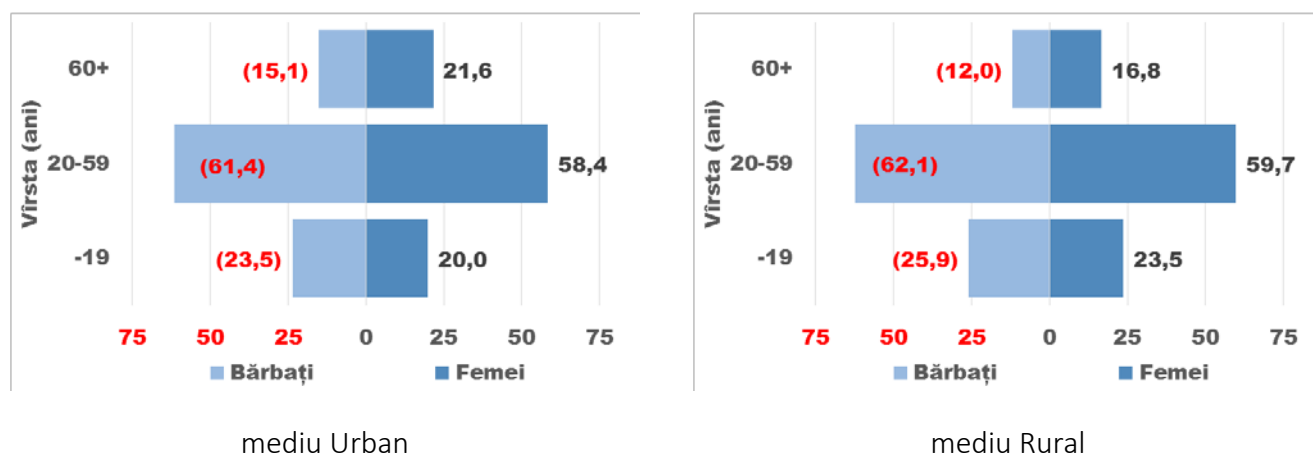
Figura 6: Structura pe sexe și vârste a populației RDG (2016)

Structura pe vârste a populației din regiune este similară structurii pe vârste a populației țării, cum ici abateri și cu tranziții distincte dintre generații. În piramida vârstelor poate fi pusă în evidență o concentrare sporită a populației în zona vârstelor 27, 54 și 6 ani, ceea ce corespunde unor generații apărute în condiții favorabile de reproducere. Acest lucru este valabil în special pentru generația născută în 1988.

În momentul de față, structura populației se caracterizează printr-o corespondență pozitivă între grupele de vârstă, în care domină populația adultă, cu o pondere destul de ridicată a populației tinere. Dar, în următorii 10 ani, situația se poate deteriora din cauza creșterii constante a ponderii populației vârstnice (Figura 5). În același timp, populația din regiune este îmbătrânită din punct de vedere demografic, deoarece proporția populației vârstnice este mai mare de 18%, iar îmbătrânirea este mai pronunțată în rândul femeilor. În zonele rurale, situația structurii de vârstă este mai rea decât în zonele urbane, datorită nivelului mai pronunțat al îmbătrânirii demografice a populației (figura 7).

Figura 7: Structura populației Găgăuziei pe grupe de vârstă (2016)

Sursa: BNS

Un element important al structurii pe grupe de vârstă a populației din regiune, este proporția destul de ridicată a generațiilor tinere, ceea ce este caracteristic regiunii și nu este valabil pentru alte regiuni de dezvoltare.

Vârsta medie a populației din regiune, care este cea mai mare dintre regiunile de dezvoltare, de asemenea indică, o tendință spre un profund proces de îmbătrânire demografică a populației.

Tabelul 3: Vârsta medie a populației din regiunile de dezvoltare

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Total RM	33,4	33,6	33,8	34,0	34,2	34,4	34,7	35,0	35,3
RDN	34,3	34,3	34,5	34,6	34,9	35,1	35,3	35,5	35,7
RDC	35,3	35,5	35,6	35,8	36,0	36,2	36,4	36,7	36,9
RDS	37,6	37,8	37,9	38,0	38,2	38,4	38,6	38,8	38,9
RDG	41,0	41,2	41,2	41,2	41,3	41,4	41,5	41,6	41,5

Sursa: BNS

Mișcarea naturală și migrația

Dinamica populației este influențată de mișcarea naturală (diferența dintre nașteri și decese) și de migrația netă (diferența dintre numărul de imigranți și emigranți). Mișcarea naturală din regiune este destul de favorabilă, ca factor de creștere a populației. De-a lungul întregii perioade analizată numărul de nașteri a depășit numărul de decese, ceea ce a determinat un sold pozitiv al mișcării naturale (tabelul 4).

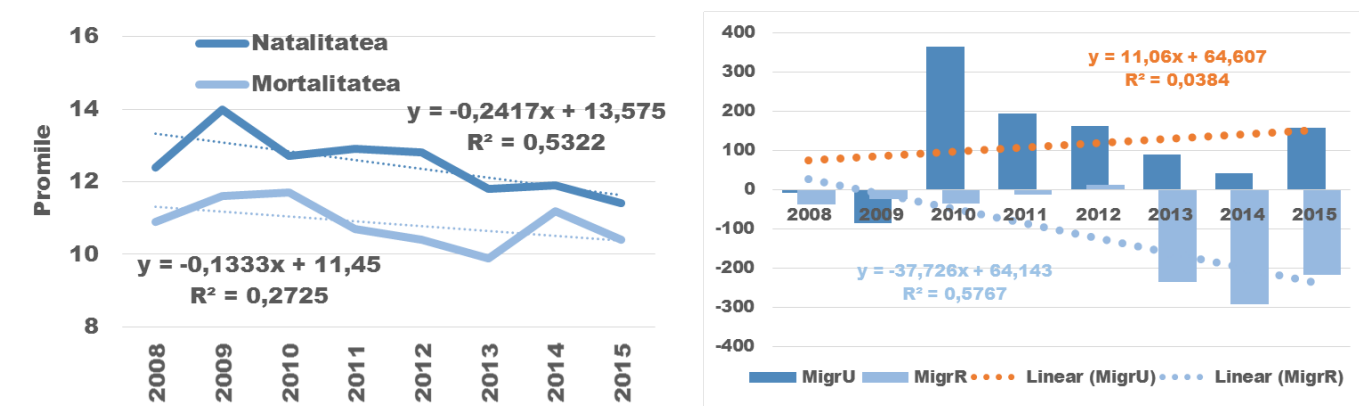
Tabelul 4: Natalitatea și mortalitatea populației Găgăuziei (2008-2015)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Natalitatea	12,4	14	12,7	12,9	12,8	11,8	11,9	11,4
Mortalitatea	10,9	11,6	11,7	10,7	10,4	9,9	11,2	10,4
Mișcarea naturală	1,5	2,4	1,1	2,2	2,4	1,8	0,7	1

Sursa: BNS

Rata totală de fertilitate în perioada analizată, este apropiată de media pe țară, dar a fost mai mică decât RDC (12,2%), și afișează tendința de declin a fertilității din regiune.

Figura 8: Natalitatea și mortalitatea populației Găgăuziei (2008-2015)

Sursa: BNS

Rata de mortalitate din regiune de asemenea se apropie de media pe țară (11,2‰), dar cifra este mai mică decât în celelalte regiuni de dezvoltare. Dinamica mortalității este negativă (Figura 8), fiind în același timp mult mai uniformă decât dinamica natalității.

În acest sens, există presupunerea că convergența treptată a nivelurilor de natalitate și mortalitate, pot determina în viitorul apropiat, un sold nul al mișcării naturale, și luând în considerare ponderea mare a populației vârstnice, în următorii 10-15 ani, se poate declanșa un declin al mișcării naturale a populației din regiune.

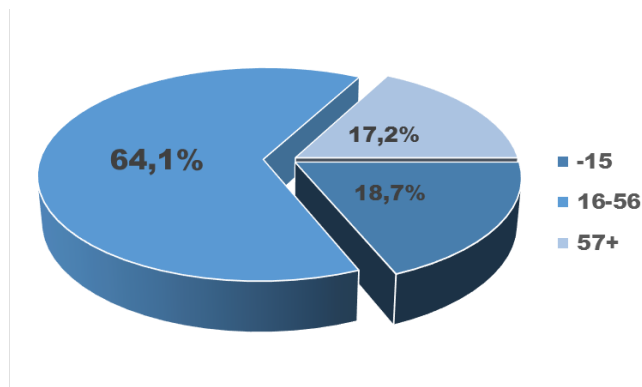
În Republica Moldova există anumite dificultăți privind suportul informațional al proceselor de migrare. În acest sens, în lipsa datelor privind migrația, aceasta a fost dedusă indirect prin metoda balanței populației. La fel ca și creșterea naturală, migrația a afectat populația din regiune în direcția creșterii sale ușoare, cu un spor migrator pozitiv în mediul urban, și unul negativ în cel rural.

Piața muncii

Reducerea numărului populației Republicii Moldova, pe parcursul ultimilor 25 de ani, precum și încetinirea creșterii economice au afectat negativ dezvoltarea pieței forței de muncă, activitatea economică și calitatea vieții populației. Polarizarea socială și emigrarea forței de muncă au devenit un lucru obișnuit în țară. Aceste efecte negative au afectat într-o măsură mai mică Găgăuzia. Comparativ cu celelalte regiuni de dezvoltare, aici se atestă unele situații mai favorabile. Astfel, ponderea persoanelor apte de muncă a crescut până în 2011, după care această categorie a populației a intrat într-o recesiune care persistă până în ziua de azi.

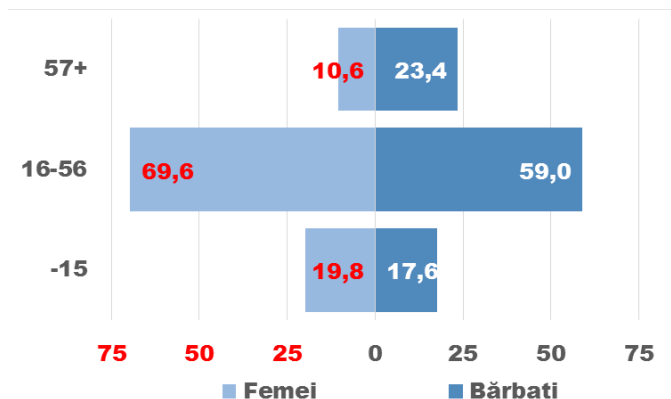
Conform datelor oficiale, în regiune în 2016 se constată o situație acceptabilă în ceea ce privește ponderea persoanelor apte de muncă (Figura 10), care reprezintă cca 64% din populația totală a regiunii. În același timp, din cauza diferenței de vârstă de pensionare, bărbații au o pondere cu 10 puncte procentuale mai mare decât cea a femeilor, dispunând și de o capacitate mai mare de substituie a forței de muncă cu tineri (Figura 10).

Figura 9: Populația Găgăuziei pe grupe de vârstă (2016)

Sursa: BNS

Figura 10: Populația Găgăuziei pe sexe și pe grupe de vârstă (2016)

Cu toate că, în Găgăuzia există un potențial considerabil pentru formarea forței de muncă, situația de pe piața muncii este mult mai rea decât în alte regiuni. Astfel, în 2015 doar 1/3 (33,9%) din populația în vârstă de muncă a fost cuprinsă în populația economic activă, aceasta fiind mai mică cu 8,5 puncte procentuale față de rata medie pe republică. Dezamăgește și dinamica ratei activității economice a populației din regiune, care a scăzut în perioada 2008-2015 cu cca 12,6%, și s-a stabilizat în ultimii patru ani în jurul valorii de 33,9% (figura 11).

Figura 11: Rata populației active din punct de vedere economic, pe RD (2008-2015)

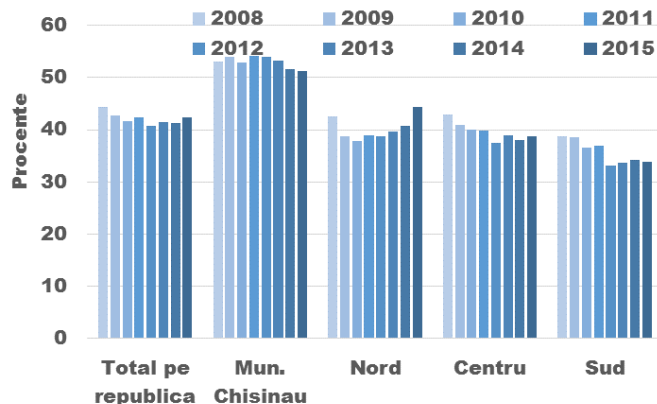
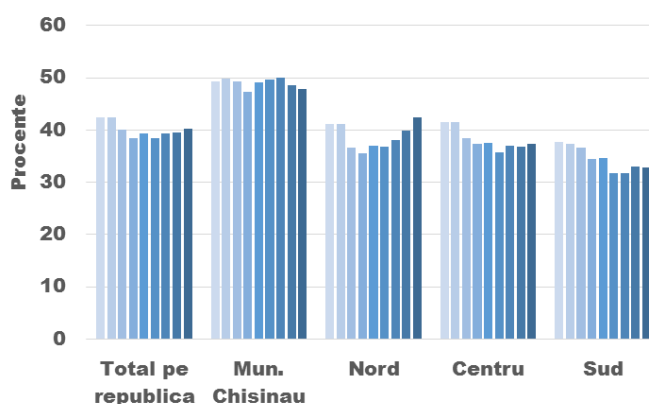

Figura 12: Rata de ocupare a populației, pe RD (2008-2015)

Sursa: BNS

Un aspect pozitiv al pieței de muncă din regiune, este rata sporită a ocupării populației economic active și, în consecință, nivelul mic al șomajului. Astfel, în ultimii 4 ani, rata de ocupare s-a stabilizat în jurul valorii de 32,4%, deși declinul ocupării forței de muncă a fost destul de mare, de 12,3% în 2015 față de 2008 (Figura 12). Rata șomajului în regiune, în 2015, a fost de 3,4%, cu mult sub media națională de 4,9%.

2.4 Infrastructura și accesibilitatea la serviciile publice

Rețeaua de transport a regiunii este reprezentat de trei tipuri de transport: aerian, rutier și feroviar. Pe teritoriul Găgăuziei este un aerodrom pentru primirea unităților de transport aerian cu o suprafață de 52,57 hectare. În prezent acesta se folosește ca o pășune publică. Aerodromul este situat la o distanță de 2 km de orașul Ceadâr-Lunga pe traseul Ceadâr-Lunga - Bolgrad, la o altitudine de 179 m deasupra nivelului mării. Regiunea are o rețea de căi ferate care traversează întreaga teritoriul Găgăuziei. De asemenea, regiunea este traversată de o rută internațională E584 Poltava - Kirovograd - Chișinău – Galați cu o lungime de 290km.

UTA Găgăuzia are o rețea dezvoltată de drumuri de importanță inter-republicane, republicane și locale. Amplasarea geografică favorabilă asigură proximitatea porturilor maritime: Giurgiulești, Odessa, Ilichevsk, Reni și aeroportul din Chișinău.

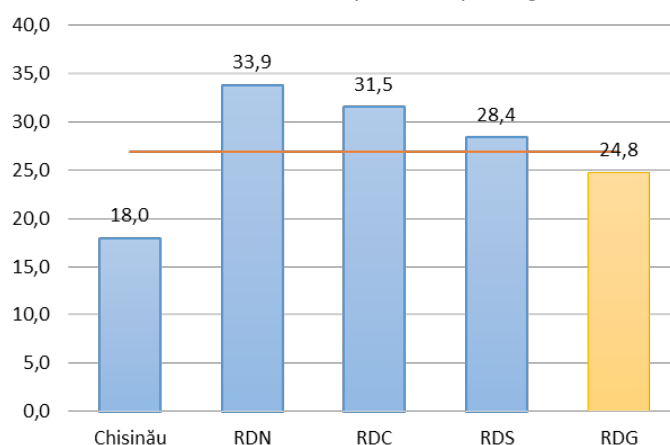
De la nord la sud, regiunea este legată cu alte regiuni ale țării, prin drumul principal de importanță internațională M3 Chișinău-Giurgiulești. Centrele raionale sunt legate prin drumuri de importanță națională. Toate centrele raionale au acces la calea ferată.

Regiunea are conexiune directă cu Ucraina prin trei puncte de control vamal: Cișmichioi - Dolinskoe, Vulcănești-Vinogradovka și Ceadâr-Lunga - Novîe-Troianî, inclusiv un traseu feroviar: Etulia - Fricățeni.

Lungimea totală a drumurilor publice din regiune constituie 417,9 km (4,9% din lungimea totală a drumurilor pe republică), din care drumuri naționale - 219,8 km (6,6%) și drumuri locale - 238 km (3,9%). Circa 82% (377 km), din lungimea drumurilor este cu acoperire rigidă.

Lungimea totală a drumurilor publice din RDG este de 4,9% din lungimea totală a drumurilor din țară. 6,6% dintre acestea sunt drumuri naționale, toate cu acoperire rigidă și 3,9% drumurile locale, din care doar 3,1% sunt asfaltate. Densitatea drumurilor publice este de 24,8 km / 100 km². Acest indicator este cel mai mic dintre regiuni și sub media națională. De asemenea, comparativ cu alte regiuni ale țării, RDG înregistrează cea mai mică cantitate de drumuri și cel mai mic număr de localități per km² de suprafață (1,7) și cu cele mai mari ca și populație (5059 persoane în mediu per localitate).

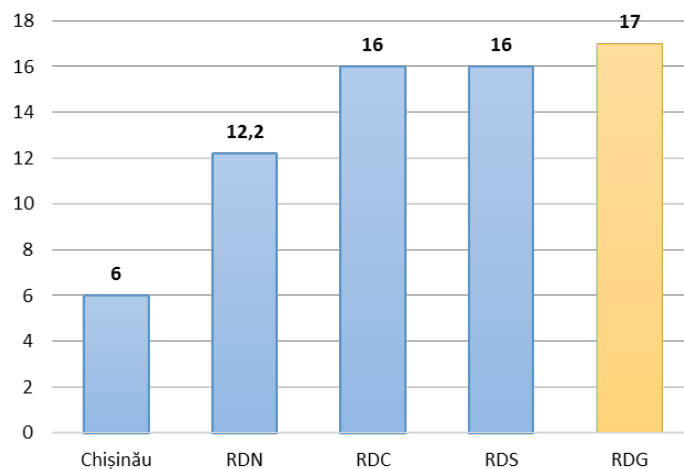
Figura 13: Densitatea drumurilor publice, pe regiuni, km/100 km²

Sursa: BNS

Un alt aspect ce caracterizează comunicarea între localitățile RDG este depărtarea comunităților de centrele urbane. Distanța medie pînă la centrele raionale indică cea mai mare valoare pentru Găgăuzia în comparație cu alte regiuni (Figura 14).

Figura 14: Distanța medie ponderată a populației pînă la oraș, pe regiuni, km

Sursa: Indicele de deprivare a ariilor mici 2014

Densitatea **rețelelor de căi ferate** în RDG constituie 3,1 km /100 km² în comparație cu media republicană de 3,3 km/100 km². Prezența căii ferate pe teritoriul regiunii este un mare avantaj, asigurând conexiunea între principalele centre urbane, accesul la portul fluvial Giurgiulești, precum și relațiile economice internaționale și interregionale.

Principalul traseu trans-regional de cale ferată străbate regiunea și face conexiunea între zonele centrale, de vest, de est și de nord prin sectorul Basarabeasca – Căinari, precum și la sud prin sectorul Basarabească - Ceadîr-Lunga - Vulcănești - Etulia - Reni (Ucraina). În plus, Comratul este în conexiune cu tronsonul de cale ferată Bugeac care asigură legătură către portul Giurgiulești prin Cantemir și Cahul.

Alimentarea cu apă în regiunea Găgăuziei este efectuată preponderent din captările de apă subterană. Ponderea localităților regiunii cu rețele de apă potabilă în anul 2015 a constituit 90%. Densitatea rețelelor de apeduct este de 46,7 km/100km², indicator la care RDG se află sub media națională (Figura 15). La acest compartiment există o diferență semnificativă între localitățile urbane și rurale. În localitățile urbane prezența apeductului este în 83% din suprafață locuibilă, pe când în localitățile rurale ponderea este de 63%. De asemenea, se atestă o inegalitate considerabilă și pe raioanele regiunii. De exemplu, în raionul Comrat 81,2% din zonele rezidențiale au acces la alimentarea cu apă în timp ce în raionul Vulcănești - doar 56,7% (Figura 16).

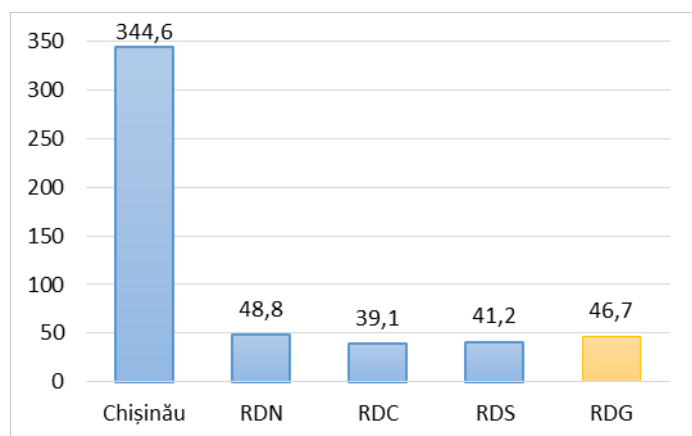
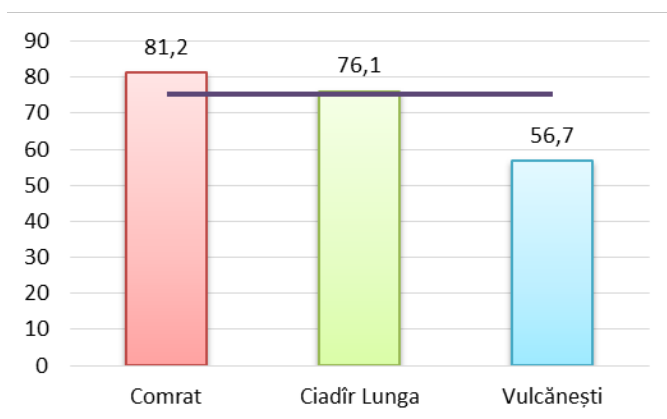
Figura 15: Densitatea rețelelor de apeduct km/100 km² pe regiuni, 2015

Figura 16: Dotarea fondului locativ cu servicii de alimentare cu apă, %, 2015

Sursa: BNS și DGDE

Calitatea apei în RDG este foarte joasă. Apa potabilă nu întotdeauna corespunde normativelor sanitare existente, de aceea apa din multe conducte poate fi folosită doar ca apă tehnică. Astfel, nivelul foarte înalt de poluare a apei și accesul limitat la resurse acvatice pentru irigare și apă potabilă calitativă sunt principalele probleme ale regiunii.

Rețeaua de canalizare în regiune este slab dezvoltată. Acesta rezultă din nivelul de conectivitate a fondului locativ la serviciile de canalizare precum și tehnologiile aplicate pentru tratarea apelor reziduale. Ponderea fondului locativ asigurată cu sistem de canalizare al RDG care este în RDG este de 16,5%, comparativ cu 53,2% media pe țară. Acest nivel nu diviază esențial pe raioane, cel mai înalt nivel fiind înregistrat în raionul Ceadîr-Lunga (17,7%), iar cea mai mic în raionul Comrat (15,8%).

Figura 17: Dotarea fondului locativ cu servicii de canalizare pe regiuni, %, 2015

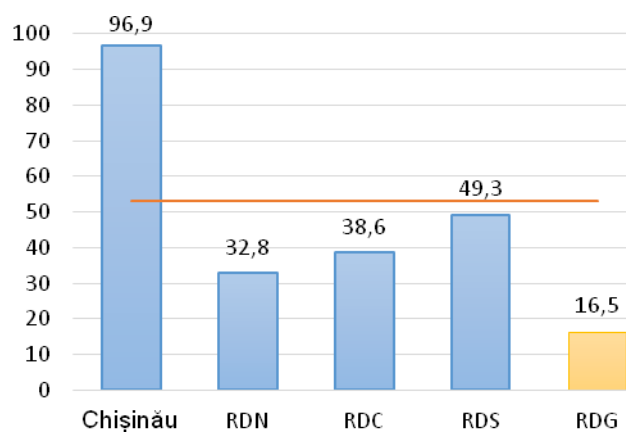
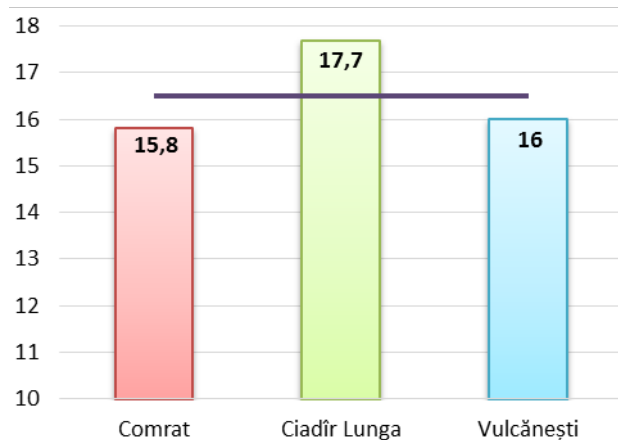

Figura 18: Dotarea fondului locativ cu servicii de canalizare în regiune, %, 2015

Sursa: BNS și DGDE

Starea tehnică a stațiilor de epurare a apelor uzate nu este satisfăcătoare. Potrivit datelor BNS din cele șapte sisteme de canalizare existente, doar două sunt în funcțiune. Astfel, utilitățile și structura locativă din regiune se situează sub limitele unui trai decent și civilizat, dotările aferente ale locuințelor sunt sub nivelul cerințelor și solicitărilor populației.

În RDG **infrastructura și managementul deșeurilor menajere solide** nu este dezvoltată. Se atestă un nivel înalt de poluare a solurilor, apelor și altor componente de mediu cauzat preponderent de tradițiile neprietenoase mediului și infrastructura slab dezvoltată de colectare a deșeurilor solide și lichide.

Zilnic în regiune se produc cca 300 de tone de deșeuri menajere solide, care sunt în prezent colectate și stocate în circa 65 de gunoiști, amplasate la periferia localităților. Majoritatea acestor gunoiști sunt neamenajate și neautorizate. Mult mai eficientă și inofensivă pentru mediu ar fi schimbarea radicală a infrastructurii colectării deșeurilor menajere, care ar prevedea colectarea acestor deșeuri în câteva poligoane mari, ce ar permite separarea lor, reciclarea parțială și colectarea biogazului de la descompunerea deșeurilor nereciclabile.

Suprafața totală a **fondului locativ** constituie 3,6 mil. m² sau aproximativ 4,5% din suprafața totală pe țară, din care puțin peste 1/3 revine fondului locativ în ariile urbane. În medie unui locuitor din regiune îi revine 22,5 m² (media pe republică - 22,9 m²). În perioada 2011-2015 s-a atesta o creștere nesemnificativă a fondului locativ, cca 1,5%, iar nivelul de asigurare a populației cu spațiu locativ s-a majorat cu 0,5%.

Asigurarea cu gaze naturale a localităților RDG este asigurată prin conductele de gaze magistrale cu presiune înaltă precum și a rețelei de distribuție a gazelor de pe teritoriul regiunii. Pe teritoriul RDG trece conducta magistrală de gaze naturale Grebenchi–Tocuz–Orlovka. Ponderea fondului locativ din RDG conectat la rețeaua de gaze naturale este de 99%.

Sectorul energetic al regiunii este dependent de sursele externe de energie. Pe teritoriul regiunii nu este amplasată nici o centrală termică sau hidroelectrică. Rețeaua de distribuție a energiei electrice este deținută de compania "Gas Natural Fenosa - Distribuție", care asigură distribuția energiei electrice pe toată regiunea.

Alimentarea cu energie termică este o problemă pentru locuitorii din regiune. Blocurile locative și instituțiile au fost alimentate de la stații termice centralizate, care în prezent nu mai funcționează. În perioada de iarnă pentru încălzire se utilizează atât cazangerii autonome, dar și sobe în blocuri și mijloace electrice-. O situație similară este și în instituțiile publice. În sectorul cu case pe pământ sursele principale de generare a căldurii sunt lemnele și cărbunii.

2.5 Dezvoltarea economică

În structura PIB-ului Republicii Moldova⁸ pe regiuni, contribuția regiunii în anul 2014 constituia 2,74%. PIB-ul pe cap de locuitor reprezintă o caracteristică mai precisă, care determină nivelul de dezvoltare și creștere economică. La acest indicator RDG depășește RDS și RDC.

⁸ PIB Regional pentru prima dată a fost calculat de BNS pentru anii 2013 și 2014 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=30&id=5376>

Figura 19: Structura PIB al RM, % (2015)

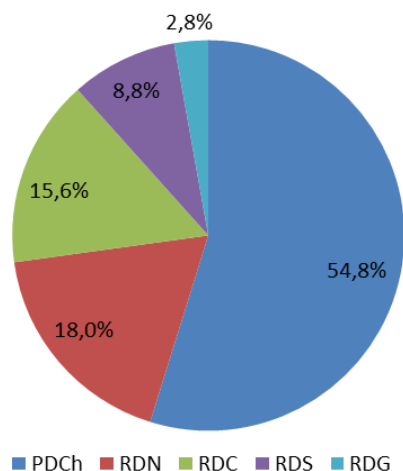
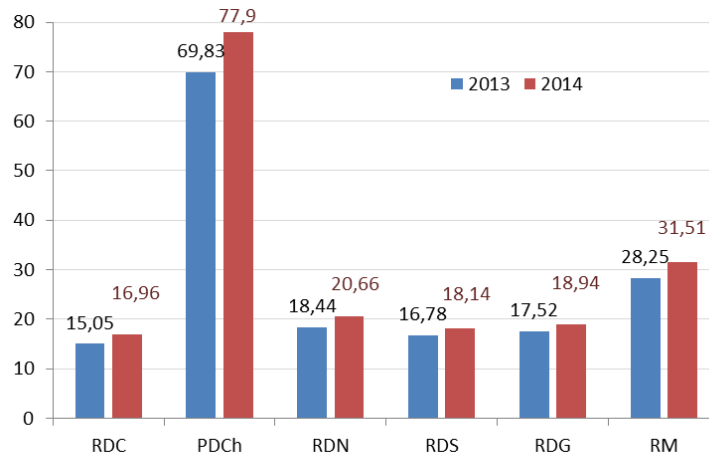

Figura 20: PIB-ul pe cap de locuitor, mii lei (2015)

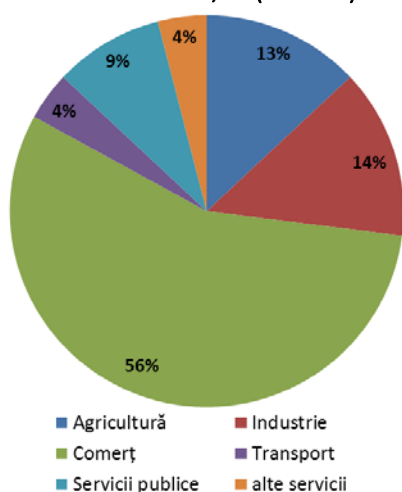

Sursa: DGDE

Sectorul industrial al regiunii este reprezentat de următoarele ramuri: producerea materialelor de construcții, prelucrarea petrolului, industria textilă, alimentară (morăritul, vinificația, pomicultura și legumicultura, producerea conservelor, pastelor făinoase și a produselor lactate), farmaceutică, de parfumerie, producerea mobilei și a produselor din materiale plastice. Conform BNS, sectorului comerțului și serviciilor îi revin 56% din numărul total de întreprinderi, sectorului industrial – 14%, agricol – 13%, serviciilor publice – 9% și transportului – 4%.

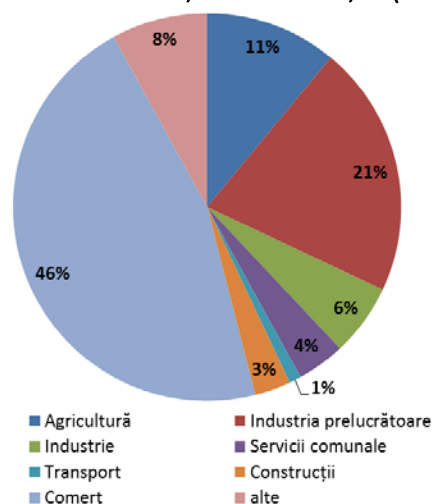
Din datele Direcției Generale de Dezvoltare Economică pentru anul 2015, vânzările nete ale agenților economici din UTA Găgăuzia au constituit: în sfera comerțului - 2692,5 mln. lei (46%), industria prelucrătoare – 1237,6 mln. lei (21%), în agricultură – 613,4 mln. lei (11%), industrie – 341,1 mln. lei (6%). Industriei vinicole, fiind de o importanță strategică, îi revine o pondere de 56% din volumul producției industriale totale. RDG îi revenea o pondere de 16,4% în anul 2015, din volumul total de vin produs pe republică (în anul 2014 – 27%)⁹.

Figura 21: Repartizarea întreprinderilor pe ramuri de activitate, % (2015 r.)

Sursa: BNS și DGDE

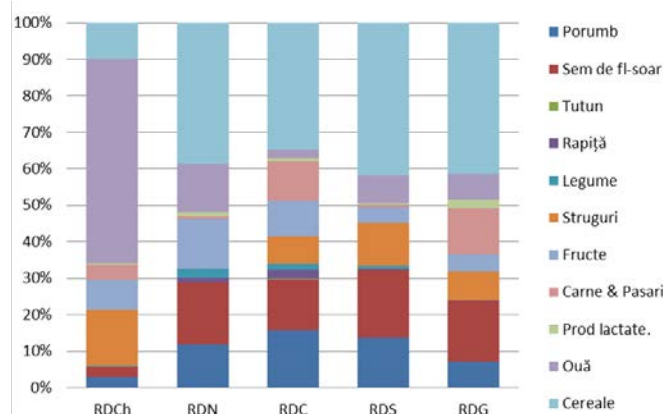
Figura 22: Rezultatele financiare ale agenților economici din UTAG, vânzări nete, % (2015)

⁹ Producția principalelor tipuri de mărfuri pe regiuni / Районам, <http://statbank.statistica.md>

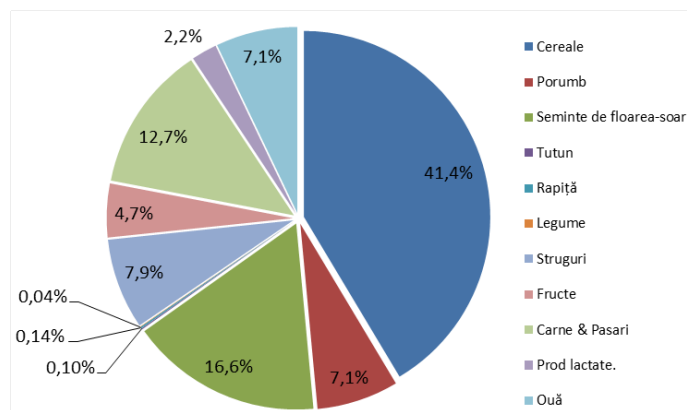
Pentru anul 2015 în UTA Găgăuzia, în structura producției agricole totale pe RM, cerealelor și leguminoaselor le revin 10,9%, porumbului – 4,6%, culturilor de floarea soarelui – 10,2%, tutunului – 22,6%, strugurilor – 13,4%, fructelor – 5,2% (figura 23). Cea mai mare pondere din volumul total al producției agricole le revine produselor cerealiere (41%), dintre care 59,5% se atribuie cotei de grâu de iarnă. Populației ocupate în agricultură revine 15,1% din totalul populației economic – active a regiunii.

Figura 23: Structura producției agricole pe regiuni de dezvoltare, % (2015)

Sursa: BNS

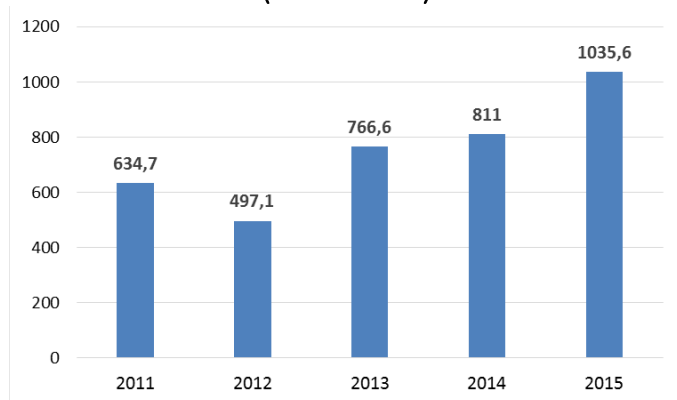
Figura 24: Structura producției agricole în UTAG, % (2015 r.)

Sursa: DGDE

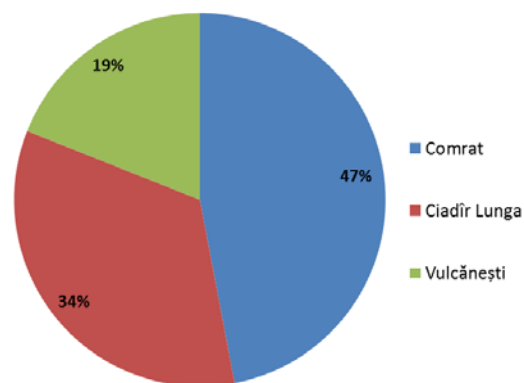
Din volumul producției totale ale întreprinderilor din regiune, producției agricole din gospodăriile raionului Comrat revine 47,0% (486,7 mln. lei), raionului Ceadăr-Lunga – 33,9% (351 mln. lei), raionului Vulcănești – 19,1% (197,9 mln. lei). Ponderea cerealelor și leguminoaselor în totalul suprafețelor cultivate de întreprinderile agricole ale UTAG este de 58,8%, reprezentând 65,3% din suprafața totală a terenurilor arabile; suprafața grădinilor în structura agricolă reprezintă 3,2%; podgoriilor le revine 6,0% din suprafața totală, culturile tehnice ocupă 28,5% din terenurile agricole, și terenurile arabile – 31,6%.

Figura 25: Volumul producției agricole, mln. lei (2011 - 2015)

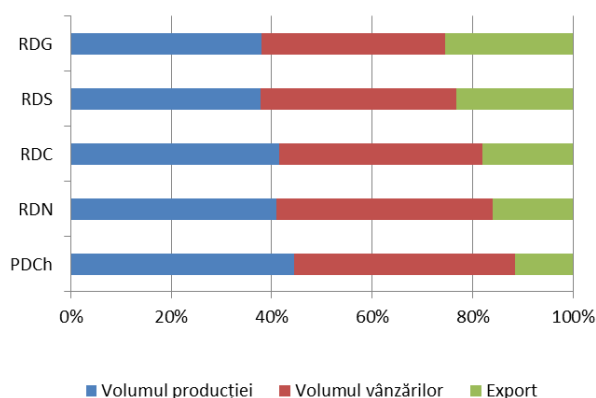
Sursa: DGDE

Figura 26: Volumul producției agricole pe raioane, % (2015)

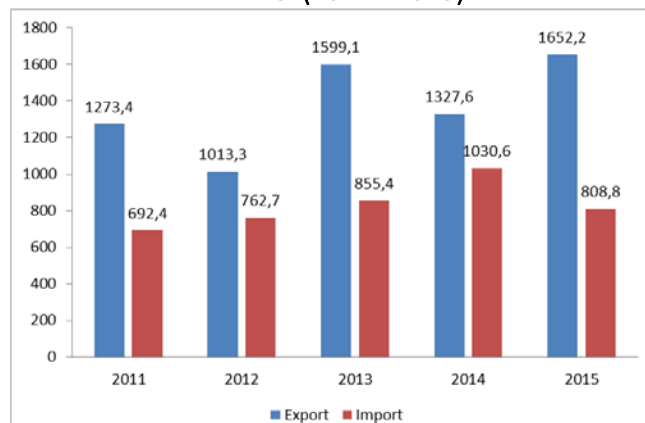
În anul 2015, exporturile din RDG au fost efectuate spre 48 de țări. Volumul total al mărfurilor vândute în străinătate s-a ridicat la 1652,2 mln. Lei, ce este cu 24,4% mai mult decât în 2014. Ponderea exporturilor din volumul total al producției pe regiuni de dezvoltare, demonstrează un nivel ridicat al orientării producției UTAG spre export (RDG – 67%, RDS – 61%, RDCu – 43%, RDN – 39%, Chișinău – 26%). În general, se observă o depășire a importurilor de exporturi. În 2015 balanța comercială a constituit 843,4 mln. lei (cu excepția serviciilor de furnizare cu gaze și energie electrică). În structura generală a exporturilor Republicii Moldova, UTAG revine 4,3%.

Figura 27: Caracteristici comparative a volumului de producții și exporturi pe regiuni, % (2015)

Sursa: BNS

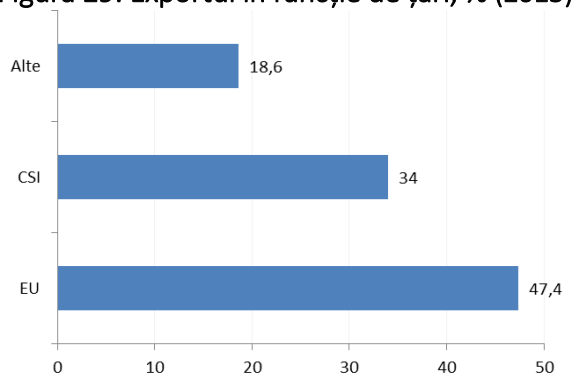
Figura 28: Dinamica activității comerțului exterior, mln. lei (2011 - 2015)

Sursa: DGDE

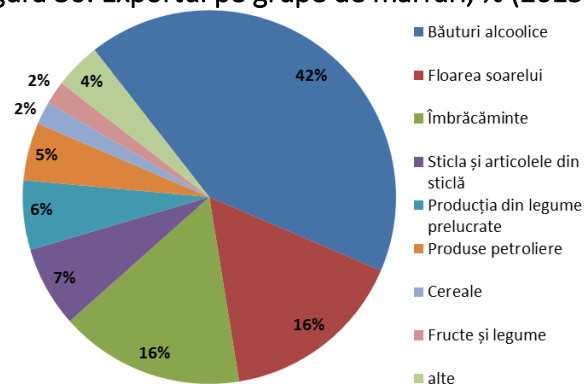
Țărilor CSI le revin 34,4 % a volumului de export, iar țărilor Uniunii Europene – 47,4%. Principalelor 8 grupe de mărfuri exportate le revine 96% (1585,4 mln. lei) din volumul total de exporturi, din care băuturile alcoolice – 42,6% (687,6), floarea soarelui – 16,5%, (272,9 mln. lei), articole de îmbrăcăminte – 16,2% (267,6 mln. lei), sticla și articolele din sticlă – 6,6% (109,5 mln. lei), producția din legume prelucrate – 5,6% (92,4 mln. lei), produse petroliere – 5,5% (90,6 mln. lei), cereale – 2% (33,5 mln. lei), fructe și legume – 2% (33,1 mln. lei) (Figura 30).

Figura 29: Exportul în funcție de țări, % (2015)

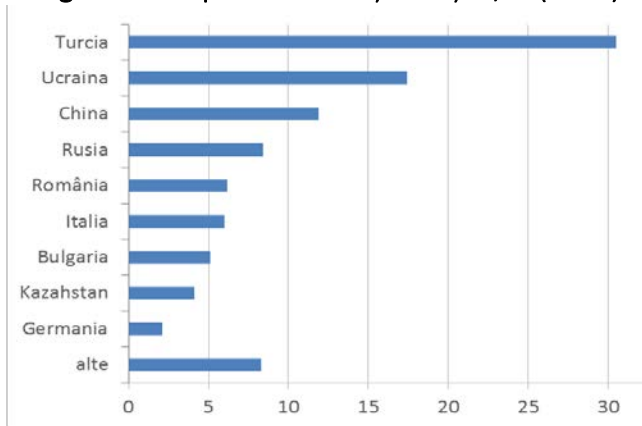
Sursa: DGDE

Figura 30: Exportul pe grupe de mărfuri, % (2015)

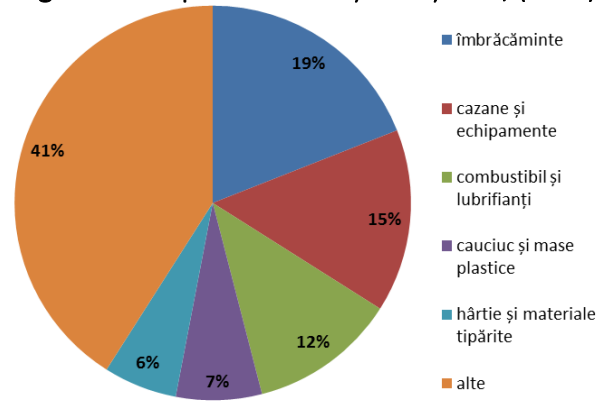
UTAG în 2015 a importat mărfuri în valoare de 808,8 mln. lei din 35 de țări. Importurile din țările CSI pentru anul 2015 au fost în mărime de 257,2 mln. lei (31,8% de la volumul total de importuri), din țările Uniunii Europene au fost importate mărfuri în sumă de 200,2 mln. lei (24%). Din celelalte țări s-au importat mărfuri în valoare de 351,5 mln. lei (43,5%). Din toate grupele de mărfuri, principalele importuri revin: îmbrăcăminte – 19,6%; cazanelor și echipamentelor – 14,7%; combustibililor și lubrifianților – 11,8%; cauciucului și maselor plastice – 6,8%; hârtiei și materialelor tipărite – 5,9%.

Figura 31: Importul în funcție de țări, % (2015)

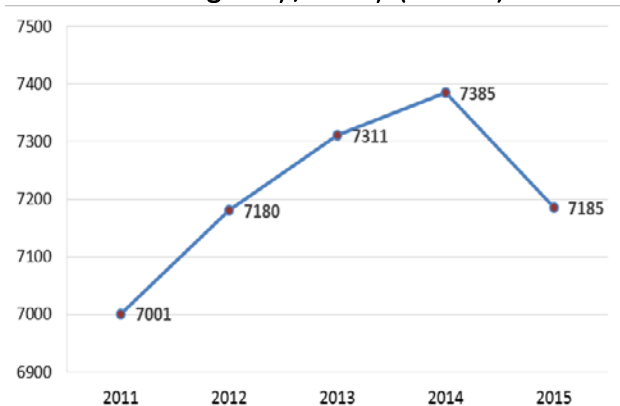
Sursa: DGDE

Figura 32: Importul în funcție de țări %, (2015)

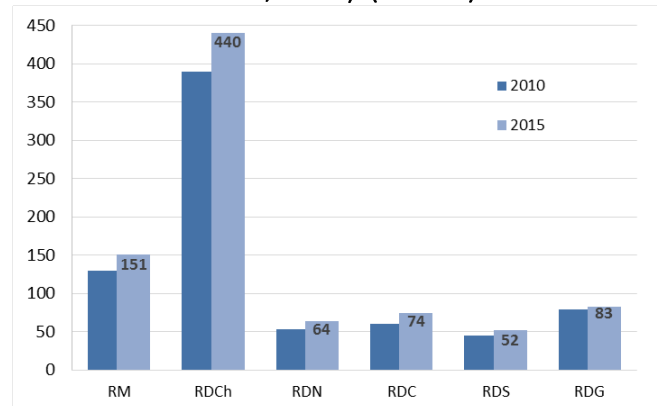
Numărul total de agenți economici (AE) înregistrați în UTAG, la data de 31.12.2015, a constituit 7185 de unități. Cu toate acestea, 52% din numărul total al AE sunt reprezentați de persoane fizice, care poate fi considerată ca o activitate independentă forțată. Aceasta reprezintă o activitate care nu necesită cunoștințe profesionale speciale, investiții mari, și facilitează, pe de o parte, adaptarea populației la condițiile incerte de existență și la perioadele de criză, iar pe de altă parte, deprofesionalizării și creșterii nesiguranței. Gradul de localizare este cel mai mare din țară (cu excepția RD Chișinău) – 83 de întreprinderi la 10000 de locuitori. Distribuția agenților economici înregistrați pe raioane are loc în felul următor: Comrat – 4196, Ceadâr-Lunga – 1996, Vulcănești – 993 de unități.

Figura 33: Numărul agenților economici înregistrați, unități (2015 r.)

Sursa: DGDE

Figura 34: Numărul întreprinderilor la 10000 de locuitori, unități (2015 r.)

Sursa: BNS

Sectorul IMM-urilor este reprezentat de 99% din numărul total de întreprinderi, ponderea forței de muncă ocupate este de 79,7%, iar volumul producției – 85,5%. Întreprinderilor mari (7 unități, dintre care doar 2 din sectorului real), le revine o pondere a volumului de producție de 14,5% și a ocupării forței de muncă de 20,3%. 81% din IMM-uri sunt microîntreprinderi (cu până la 3 angajați), ponderea forței de muncă ocupate în ele fiind de 19,7%, iar producția totală constituie 41%. În general, ponderea sectorului IMM-urilor în volumul de producție, în anul 2015, constituie 86%, ponderea angajaților – 80%.

Figura 35: Repartizarea întreprinderilor după dimensiuni, % (2015)

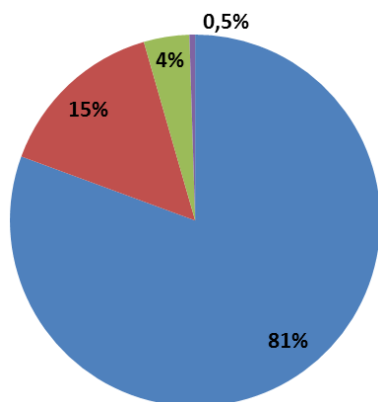
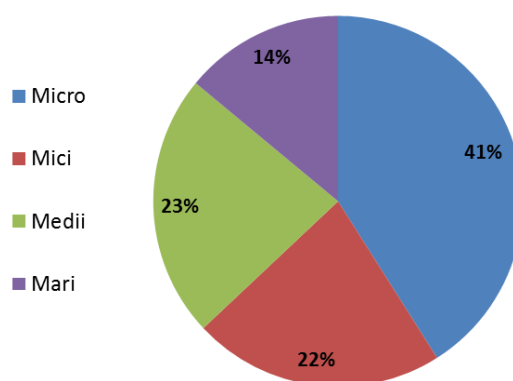

Figura 36: Ponderea volumului producției după tipuri de întreprinderi, % (2015)

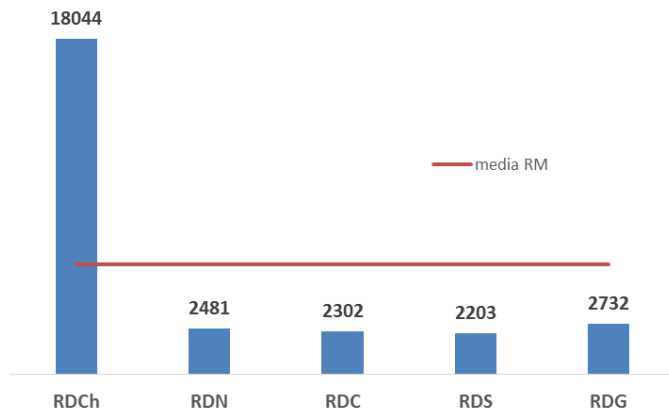

Sursa: BNS

Activitatea de investiții în UTA Găgăuzia este reglementată de: Legea RM "Cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător" Nr. 81-XV din 18.03.2004, Legea "Cu privire la investiții și activitatea investițională în UTA Găgăuzia" Nr. 73-XXXIV/V din 09.08.2016, precum și Legea "Cu privire la un regim mai favorizant pentru investitori în Găgăuzia" nr. 17-X/IV din 28.02.2009. Aceste legi stabilesc condițiile și formele unui regim de afaceri mai favorizant pentru investitori, precum și condițiile necesare pentru autoritățile publice de a acționa direct asupra activității investiționale prin fondul de susținere a primăriilor și instituțiile publice, în valoare de 90% din suma de cofinanțare a proiectelor de grant. În perioada 1995-2015, au fost atrase investiții în sumă de 3792,9 mln. lei, inclusiv 442,2 mln. lei în anul 2015. În care 24% au constituit investițiile pentru raionul Comrat, 63% - raionul Ceadâr-Lunga și 13% - raionul Vulcănești.

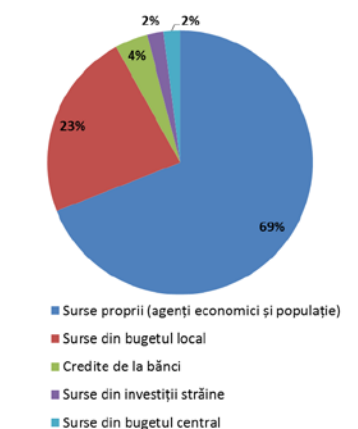
În 2015, principalele surse de finanțare a activității de investiții erau reprezentate de mijloacele proprii ale agenților economici și ale populației – 236,1 mln. lei, de bugetul local – 37,9 mln. lei, de creditele bancare – 11,2 mln. lei, de mijloacele investitorilor străini – 147 mln. lei și de bugetului de stat – 6 mln. lei. În structura investițiilor, cea mai mare parte a fondurilor din capitalul de bază este orientată spre achiziționarea de mașini și echipamente – 46,6%, construcția spațiilor comerciale – 29,0%, efectuarea reparațiilor capitale – 7,7%, construcția blocurilor locative – 5,1%, achiziționarea mijloacelor de transport – 5,0%, achiziția terenurilor – 2,4%. În UTAG indicatorii investițiilor străine în activele materiale pe termen lung pe cap de locuitor sunt semnificativ mai mici decât media pe republică (aproape de 2,2 ori). De asemenea, se înregistrează un volum mic de investiții din fondurile guvernamentale în infrastructura UTA Găgăuzia, în comparație cu celelalte raioane ale RM.

Figura 37: Valoarea investițiilor în active materiale pe termen lung pe cap de loc, în contextul dezvoltării regionale, lei (2015 r.)

Sursa: BNS

Figura 38: Structura principalelor surse de finanțare, % (2015 r.)

Sursa: DGDE

Investițiile de la donatorii și partenerii externi joacă un rol important în dezvoltarea regiunii și ocupă aproximativ 65% din totalul investițiilor de capital. Dinamica investițiilor donatorilor și partenerilor de dezvoltare demonstrează o tendință de creștere constantă. Creșterea semnificativă a investițiilor în anul 2015 se datorează construcției unei grădinițe de copii, de către Guvernul Turkmenistanului. În anul 2015 au fost implementate 81 de proiecte, bugetul total fiind de 210 mln. lei (de 2,5 ori mai mare decât în 2014). Conform datelor BNS, contribuția sectorului neguvernamental a constituit 10,6 mln. lei.

În regiune din anul 1999 funcționează Parcul de Producție "Valkanes", care a atras investiții în valoare de 15,8 mln. dolari, dintre care 0,55 mln. dolari în anul 2015. Pe teritoriul ZEL PP "Valkanes" își desfășoară activitatea 24 de rezidenți (50% cu capital străin) 384 de angajați în 2015. Totodată PP "Valkanes" ocupă locul 6, fiind penultimul în clasamentul Zone Economice Libere din RM. În prezent ZEL nu-și folosește întregul său potențial, din cauza infrastructurii nedezvoltate: lipsa drumurilor, aprovizionării cu apă, amenajării depozitelor și spațiilor comerciale. Cu toate acestea, prelungirea funcționării sale până în anul 2036, sporește șansele de a deveni un pol de creștere a regiunii.

În conformitate cu Legea RM nr. 397-XV "Cu privire la finanțele publice locale", veniturile bugetului local ale UTA Găgăuzia sunt constituite din contribuțiile următoarelor tipuri de impozite și taxe: a) impozitul pe venitul persoanelor fizice – 100% din volumul total colectat pe teritoriul UTA (în bugetele raionale ale RM – 25%), b) impozitul pe venitul persoanelor juridice – 100% (în bugetele raionale ale RM – 0%), c) TVA pentru bunurile și serviciile produse și prestate pe teritoriul UTA – 100% (în bugetele raionale ale RM – 0%), d) accize la mărfurile produse pe teritoriul UTA care sunt supuse acestui impozit – 100% (în bugetele raionale – 0%).

Primăriile UTAG primesc fonduri printr-o structură suplimentară – bugetul central al autonomiei. Analiza performanței veniturilor bugetare (518,4 mln. lei în 2015) demonstrează o creștere constantă, atât prin creșterea ponderii veniturilor proprii (cu 3,2% față de 2014), precum și prin transferurile din bugetul de stat (cu 10,3%). Impozitele directe și indirecte, precum și celelalte venituri au constituit 186,7 mln. lei, fondurile speciale – 15,3 mln. lei, transferurile și granturile – 316,7 mln. lei.

Figura 39: Structura veniturilor bugetare UTA Gagauzia, % (2015)

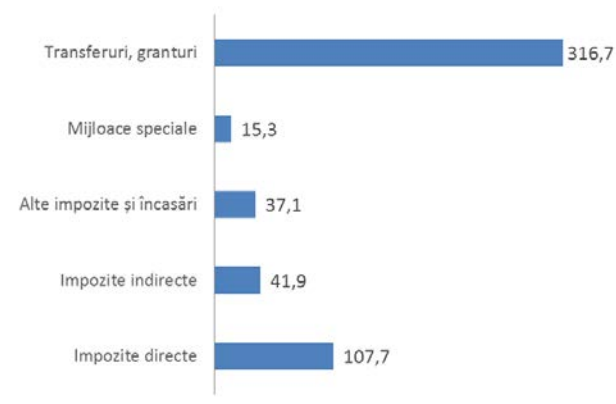
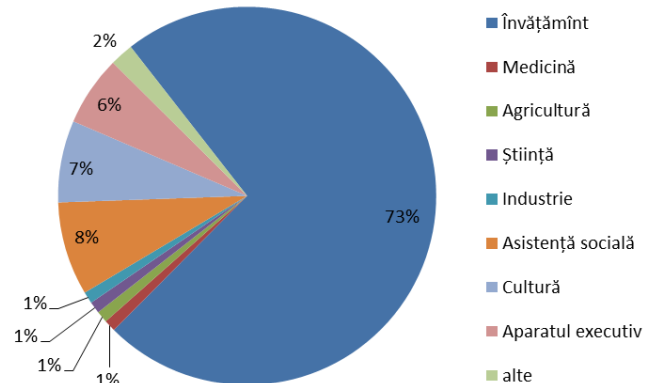

Figura 40: Structura cheltuielilor bugetare UTA Gagauzia, % (2015)

Sursa: DGDE

Cea mai mare cotă parte în structura cheltuielilor le revine cheltuielilor pentru educație – 73%. Cea mai mică cotă parte le revine cheltuielilor pentru cercetări științifice și apărarea țării – câte 1%. De nivelul de dezvoltare economică depinde mărimea veniturilor bugetare, cu ajutorul cărora se finanțează sfera serviciilor sociale. Cheltuielile pentru dezvoltarea infrastructurii pieței, sprijinul dezvoltării ramurilor industriale, adică domeniilor care asigură creșterea economică și fluxul de venituri bugetare, atinge doar 9%.

În anul 2015 veniturile bugetelor locale de nivelul I au fost realizate în proporție de 99,4% și au constituit 211 383,3 mii lei. Veniturile proprii ale bugetelor locale de nivelul I, în perioada de raportare, au fost în sumă de 75 910,4 mii lei, reprezentând 106,4% în raport cu planul. Realizarea planului veniturilor proprii a fost asigurată de cele 21 din 26 bugete locale. Cele mai mari venituri proprii le-au obținut următoarele primării: s. Avdarma – 165%, s. Beșghioz – 158%, S. Joltai – 132%, s. Carbalia – 126%, s. Cazaclia – 123%, s. Chioselia Rusă – 112%. Ponderea bugetului central a evoluat de la 50,3% (a. 2014) până la 51,7% (a. 2015), iar ponderea bugetelor unităților administrativ-teritoriale de nivelul I s-a diminuat de la 43,2% (a. 2014) până la 41,7% (a. 2015).

Sistemul relațiilor interbugetare în UTAG diferă de sistemul național al bugetelor locale care a fost introdus în anul 2015. Estimările preliminare arată că trecerea la noul sistem al bugetelor locale, ar permite mărirea volumului veniturilor în regiune, precum și a gradului de autonomie a bugetelor locale.

2.6 Sectorul social

Standardul relativ scăzut de viață din Republica Moldova se face observat în întreg teritoriu al țării, cu excepția municipiilor Chișinău și Bălți. Astfel, în 2014, aproximativ 10% din populație trăia sub pragul sărăciei absolute, iar în perioada ultimilor 10 de ani acest indicator s-a redus mai mult decât de două ori. De regulă nivelul de sărăcie, caracteristic așezărilor umane, crește odată cu îndepărtarea de centrul administrativ al republicii.

Principala **sursă de venit** a populației sunt salariile. Astfel, în 2015 salariul mediu lunar al populației Găgăuziei a fost de 3553.2 lei, ceea ce reprezintă cu 22% mai puțin decât salariul mediu lunar din

republică, și cu 34% mai puțin decât salariul mediu din mun. Chișinău. Cu toate acestea, nivelul salariului mediu din UTAG este cu 1% mai mare decât media pentru regiunea de sud (Figura 41). În mare măsură acest lucru se datorează, ponderii sporite a ocupării forței de muncă din regiune în agricultură, unde salariile sunt depășite de salariile medii din industrie și din sectorul serviciilor.

Figura 41: Salariul mediu lunar al populației, pe regiuni, lei (2016)

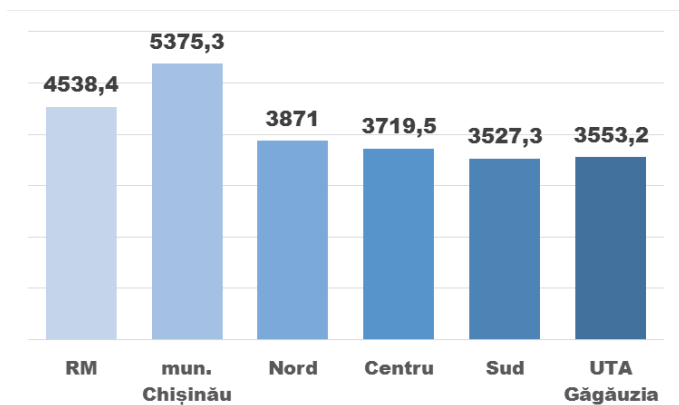
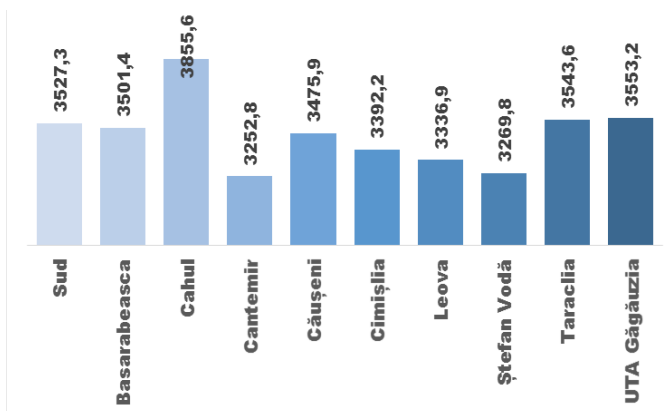

Figura 42: Salariul mediu lunar al populației, pentru regiunea de sud, lei (2016)

Sursa BNS

În 2015, în UTAG instituțiile de **educație preșcolară** au avut 101 copii la 1000 de locuitori, ceea ce corespunde celui mai înalt nivel de implicare a copiilor dintre regiunile dezvoltate. După numărul de copii implicați în educația obligatorie, RDG s-a plasat pe primul loc între toate regiunile, cu 1100 elevi la 10 000 de locuitori, iar la un cadru didactic aici revin 11 elevi față de cel mai mare număr de 12 elevi/profesor în RDC. Educația profesională în regiune este reprezentată de trei școli profesionale, un centru de formare pentru tineri cu 6 filiale, două colegii și o universitate (Universitatea de Stat din Comrat).

RDG dispune de un grad înalt de asigurare cu servicii medicale (18,7 medici/10 mii locuitori), cedând doar RDC (18,9 medici / 10 mii locuitori). După numărul de paturi în spitale RDG este lider între RD, ceea ce a asigurat în anul 2015 un nivel mediu destul de înalt de vizite la medic (prima între RD). Cu toate acestea, dinamica efectivului medicilor și a numărului de paturi în spitale, în ultimii 10 ani, este în negativă (în scădere cu 12,2% în 2015 în raport cu 2008). În regiune se constată o situație defavorabilă după numărul de persoane cu handicap (503,9 persoanelor cu handicap în vârstă de 18 ani și peste la 100 mii locuitori), situându-se pe primul loc între regiunile de dezvoltare, deși dinamica indicatorului în perioada analizată este favorabilă (în scădere cu 33% față de 2008).

În 2015, autonomia Găgăuză număra mai mulți pensionari decât în RDC (7953,6 / 10 000 locuitori), dar mai puțin decât în restul regiunilor, și în mediu pe republică (8190,2 / 10 000 locuitori). Cu toate acestea după numărul pensionarilor de dizabilitate Găgăuzia deține primul loc între regiuni (3332,4 / 10 mii locuitori). În ciuda numărului mare de pensionari, Găgăuzia se plasează printre liderii între regiunile de dezvoltare după numărul pensionarilor încadrați în câmpul muncii (2679,32 / 10 mii locuitori), iar mărimea medie a pensiilor (1125,16 lei – locul II după RDN cu 1139,16 lei).

III. ANALIZA SWOT

	PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE	OPORTUNITĂȚI	RISCURI
DEZVOLTAREA ECONOMICĂ	• Abilități înalte în industriile tradiționale; • Grad sporit de penetrare pe piețele din CSI, UE și Turcia; • Existența în regiune a instituțiilor de învățământ și de cercetare; • Condițiile prielnice pentru creșterea produselor ecologice; • Activitate antreprenorială a populației ridicată; • Statutul juridic special al UTA Găgăuziei; • Prezența brandului «Gagauz Mallari»	• Exodul în masă al populației economice active și extrem de profesionist; • Accesul slab al IMM-urilor la infrastructura de afaceri; • Interes scăzut în asociere și cooperare între principalele instituții din domeniul DR; • Nivel scăzut de industrializare în regiune.	• Dezvoltarea cooperării cu Turcia, țările CSI și UE, inclusiv în cadrul acordurilor de liber schimb; • Condiții favorabile pentru dezvoltarea afacerilor (ZEL "PP Valkanes", Parcul Industrial "Comrat", Incubator de Afaceri Ceadîr-Lunga, portul Giurgiulești); • Dezvoltarea turismului (rural, gastronomic, vitivinicol, etno-culturale, sportive); • Dezvoltarea clusterelor tehnologice, de producere și comercializare.	• Înăutățirea situației economice și instabilitatea politică; • Schimbarea condițiilor climatice; • Înăutățirea situației demografice; • Dependența de sursele externe de energie
INFRASTRUCTURA ȘI UTILITĂȚI PUBLICE	• Disponibilitatea infrastructurii de transport (drumuri, căi ferate / ieșire la portul Giurgiulești); • Rețea diversificată de drumuri publice; • Asigurare cu gaze naturale și energie electrică; • Nivel înalt de aprovizionare cu apă a localităților; • Acces la servicii internet și comunicații mobile.	• Calitate proastă a drumurilor; • Lipsa rețelelor de canalizare și a stațiilor de epurare a apelor uzate; • Pierderile mari și o calitate joasă a apei potabile; • Organizare slabă a procesului de colectare și tratare a deșeurilor solide; • Nivel ridicat al consumului de energie în clădirile publice; • Cooperare intersectorială și inter municipală defectuoasă.	• Creșterea interesului donatorilor în dezvoltarea infrastructurii în regiune; • Dezvoltarea PRS în domeniile apă și canalizare, eficiență energetică, drumuri regionale, economie și turism; • Accesul la fondurile naționale și internaționale.	• Lipsa resurselor financiare; • Lipsa surselor calitative de apă potabilă; • Creșterea tarifelor la utilitățile publice.
DOMENIUL SOCIAL	• Pondere înaltă de frecventare a instituțiilor de învățământ de către copiii de vîrstă școlară și preșcolară; • Creșterea numărului de copii în învățământul preșcolar; • Utilizarea eficientă a resurselor în sistemul de învățământ; • Accesul la formarea profesională; • Acces la serviciile medicale; • Identitatea națională.	• Nivel scăzut al veniturilor populației; • Dinamică negativă a asistenței medicale; • Număr mare de persoane cu handicap; • Număr mare de pensionari vîrstnici și de invaliditate; • Stare nesatisfăcătoare a instituțiilor culturale și sportive din regiune; • Bariera lingvistică.	• Afluxul de resurse financiare în instituțiile de învățământ; • Sprijin la nivel regional în cadrul sistemului de securitate socială; • Potențialul instituțiilor de formare profesională	• Fonduri sociale limitate; • Nivelul ridicat al migrației.

MEDIU ȘI SCHIMBĂRI CLIMATICE	• Soluri fertile cu bonitate mare; • Condiții climatice favorabile pentru cultivarea strugurilor și a altor culturi; • Număr mai mare de zile însorite, în comparație cu alte regiuni ale Moldovei; • Condiții naturale favorabile pentru energia din surse regenerabile.	• Erodarea solului, inclusiv din nerespectarea rotației culturilor agricole; • Calitatea scăzută a apei potabile; • Grad ridicat de poluare a resurselor de apă (inclusiv a apelor subterane); • Gradul scăzut de împădurire și un grad ridicat de alterare a solului și lipsa activităților de control.	• Dezvoltarea surselor de energie regenerabilă; • Proiecte care vizează îmbunătățirea condițiilor de mediu, inclusiv a celor legate de schimbările climatice; • Cooperarea cu partenerii internaționali.	• Localizarea în zona agriculturii riscante (secetă și perioade prelungite de lipsă de ploaie); • Condiții meteorologice extreme și dezastre naturale; • Prezența depozitelor de deșeuri radioactive, de pesticide și alte substanțe chimice periculoase
GUVERNANȚA REGIONALĂ	• Localizarea în zona de frontieră; • Un număr mare de așezări cu mai mult de 2000 de locuitori; • O structură de management bine coordonată și planificarea în Găgăuzia; • Sistem specific de finanțare a APL; • Abilitatea de a face propriile legi și regulamente; • Disponibilitatea sprijinului instituțional pentru procesele de dezvoltare regională; • Comunicare stabilă cu agențiile de stat din Rusia și Turcia.	• Dispersia așezărilor (prezența enclavelor); • Participarea slabă la programele de cooperare transfrontalieră; • Bariera lingvistică.	• Poziția geografică favorabilă; • Legături strânse cu Turcia și Rusia; • Participarea la programele de cooperare transfrontalieră în cadrul euroregiunilor "Siriet Prut - Nistru" și "Dunărea de Jos".	• Fonduri guvernamentale limitate pentru regiune; • Capacitatea limitată de a atrage fonduri pentru proiecte regionale; • Situația politică instabilă din țară.

IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI PRIORITĂȚILE STRATEGIEI

Scopul planificării strategice regionale este determinarea principalelor direcții de dezvoltare a regiunii, care urmăresc rezultatul multiplicativ la scară regională și reflectă nevoile specifice ale regiunii. Cu toate acestea, se urmărește crearea unui mecanism eficient de planificare la nivel local, regional și național, precum și activitatea de coordonare dintre autoritățile publice locale în domeniul gestionării inițiativelor regionale. Rezultatul va reflecta eficiența utilizării resurselor, inclusiv financiare, având ca scop realizarea proiectelor investiționale regionale.

Obiectivul general al Strategiei de Dezvoltare Regională a Găgăuziei pentru anii 2017-2020 este **dezvoltarea echilibrată și durabilă a regiunii Găgăuzia**. Pentru realizarea acestui obiectiv, au fost identificate următoarele priorități de dezvoltare regională:

1. Asigurarea accesului la servicii și utilități publice de calitate.
2. Creșterea economică echilibrată și sporirea competitivității regiunii.
3. Îmbunătățirea guvernancei în domeniul dezvoltării regionale.

4.1 Prioritatea 1. Asigurarea accesului la servicii și utilități publice de calitate

Nivelul de trai al cetățenilor depinde, în mare măsură, de calitatea și accesibilitatea serviciilor publice locale. Situația din ultimele decenii se caracterizează prin insuficiența investițiilor în infrastructura publică, fapt care a dus la deteriorarea obiectelor de infrastructură: drumuri, rețele de apeduct și canalizare, clădiri publice ș.a. Aceasta a amplificat disparitățile între Chișinău și celelalte regiuni, dar și între localitățile urbane și rurale din interiorul regiunii. Pentru a revitaliza situația sunt necesare intervenții prompte.

Unul din domeniile de intervenții este alimentarea cu apă și canalizare, care are ca scop sporirea ratei de conectare la servicii AAC. Aici pot fi menționate și următoarele aspecte relevante: majorarea ponderii utilizării apelor de suprafață din regiune, îmbunătățirea cooperării intercomunitare, creșterea calității serviciilor și consolidarea operatorilor regionali din domeniu.

Un alt domeniu abordat în contextul serviciilor pentru cetățeni este domeniul de modernizare a drumurilor, care poate crește mobilitatea și conectivitatea intra- și interregională. La moment, din cauza deteriorării avansate a infrastructurii rutiere costurile de transport sunt exagerate, limitând mișcarea bunurilor și persoanelor.

Managementul deșeurilor solide, orientat spre dezvoltarea infrastructurii și eficientizarea managementului DMS, se va eficientiza în corespundere cu prevederile "Strategiei de gestionare a deșeurilor pentru Republica Moldova".

Este necesară și sporirea eficienței energetice a clădirilor și spațiilor publice prin implementarea metodelor de eficientizare energetică a clădirilor publice, precum și utilizarea surselor regenerabile de energie.

Principalele măsuri care vor contribui la realizarea acestui obiectiv sunt:

Măsura 1.1. Modernizarea, extinderea și regionalizarea serviciilor calitative de aprovizionare cu apă și canalizare.

Măsura dată implică acțiuni orientate spre extinderea acoperirii cu servicii de alimentare cu apă și canalizare, îmbunătățirea calității serviciilor și eficientizarea operațională a serviciilor de AAC. În procesul de implementare a acestei măsuri va fi promovată abordarea etapizată privind dezvoltarea serviciilor stabilită în Strategia Națională de aprovizionare cu apă și sanitație (2014-2028).

Pe lângă componenta de infrastructură proiectele înaintate de APL în acest sector ar trebui să conțină elemente ce țin de planificarea locală integrată, îmbunătățirea managementului operatorului de servicii, cooperarea intercomunitară în vederea asigurării unui serviciu de calitate și elemente de conștientizare a populației.

Măsura 1.2. Reabilitarea și modernizarea drumurilor regionale și locale.

Măsura se referă la acțiuni ce vizează îmbunătățirea infrastructurii rutiere, sporirea conexiunii și mobilității intra- și inter-regionale. Este important de focusat accentul pe drumurile, care pot încuraja dezvoltarea economică a regiunii și asigura accesul populației la serviciile publice regionale. Sunt încurajate investițiile în reabilitarea coridoarelor de drum care asigură conexiunea către localitățile și infrastructură de primă importanță (educațională, de sănătate, economică, turistică, etc.), precum și către centre raionale și orașe. Prioritate se va da modernizării drumurilor care au cel mai mare impact asupra dezvoltării regionale și care satisfac în mod simultan necesitățile și interesele unui număr cât mai mare de populație, prin conectare la rețeaua de drumuri naționale.

Măsura 1.3. Dezvoltarea sistemelor de management integrat al deșeurilor solide.

Măsura cuprinde acțiuni menite să contribuie la eficientizarea managementului deșeurilor menajere solide în regiune prin dezvoltarea infrastructurii de management a DMS, cooperarea intercomunitară în vederea dezvoltării unui sistem eficient de management a deșeurilor, promovarea practicilor de colectare selectivă a deșeurilor, sporirea calității și eficienței serviciilor operatorilor regionali din domeniu. În calitate de platformă pentru inițiativele planificate este "Strategia Națională de gestionare a deșeurilor în Republica Moldova (2013-2027)".

Pe lângă componenta de infrastructură proiectele înaintate de APL în acest sector ar trebui să conțină elemente ce țin de planificarea locală integrată, îmbunătățirea managementului operatorului de servicii, cooperarea intercomunitară în vederea asigurării unui serviciu de calitate și elemente de conștientizare a populației.

Măsura 1.4. Sporirea eficienței energetice a clădirilor publice.

Măsura presupune activități ce duc la sporirea eficienței energetice a clădirilor publice din sectorul medical, educațional, administrativ, social, etc., ce corespunde prevederilor Programului Național de Eficiență Energetică 2011-2020. Eficientizarea energetică a clădirilor publice prevede un complex de acțiuni care țin atât de infrastructură cât și de managementul energetic al acestor bunuri publice.

Ținând cont de costurile estimative mari ale acestor proiecte complexe, este posibilă divizarea acestora în subproiecte mici, dar cu condiția obligatorie de respectare a consecutivității etapelor eficienței energetice. Realizarea acestei măsuri pe lângă economisirea energiei vine să reducă povara bugetelor locale prin reducerea cheltuielilor pentru energia electrică și termică utilizată și important, sporirea confortului beneficiarilor.

4.2 Prioritatea 2. Creșterea economică echilibrată și sporirea competitivității regiunii

Potențialul ridicat de export al UTAG în comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare (67% din volumul total de producție) și ponderea ridicată a exportului de producție vinicolă (27% din totalul producției vinicole exportate de RM) impune necesitatea concentrării asupra creării și dezvoltării clusterelor de producție, tehnologice și de marketing.

Posibilitatea promovării mărcii comerciale „Gagauz Mallari”, dezvoltarea colaborării comerciale cu țările CSI, UE și Turcia, inclusiv în cadrul acordurilor de liber schimb, utilizarea potențialului Zonei Economice Libere „Parcul Industrial Valkanes” în concordanță cu amplasarea sa favorabilă, în apropierea portului Giurgiulești, creează noi posibilități pentru o creștere economică durabilă a regiunii.

Luând în considerare nivelul înalt de educație al regiunii (3 școli profesionale, 2 colegii, Centrul Didactic de Instruire a Tineretului din UTAG care are 6 filiale, și o universitate cu 3 cicluri de învățământ: licență, masterat, doctorat) este necesară asigurarea unei adaptabilități mai mari a structurilor date în procesul de pregătire profesională a forței de muncă și dezvoltarea programelor de formare continuă și recalificare, în conformitate cu piața muncii din regiune. Acest lucru va permite înglobarea unui număr mai mare de tineret pe piața regională și diminuarea fluxului de migrație.

În condițiile economiei de piață, imaginea regiunii reprezintă unul dintre cei mai importanți factori în atragerea investițiilor în sfera economică și socială a regiunii.

Având în vedere patrimoniul istoric și cultural, nivelul înalt al competențelor în industria tradițională (creșterea ovinelor, vinificația) este necesară promovarea imaginii autonomiei, care ar contribui la dezvoltarea etno-culturală, turismului rural, gastronomic și vinicol.

Măsura 2.1. Crearea infrastructurii și condițiilor favorabile pentru dezvoltarea afacerilor.

Sectorul IMM-urilor ocupă un loc important în structura economiei regionale (86%), permițând crearea locurilor de muncă (80%). Crearea Fondului de Susținere a Afacerilor în Găgăuzia (bugetul pentru anul 2017 - 358 mii lei), precum și a unui fond special de promovare a regiunii (800 de mii de lei) va contribui la dezvoltarea infrastructurii de piață, activităților de inovare ale IMM-urilor, stimularea creării noilor produse, participarea la expoziții și târguri pentru promovarea mărcii comerciale „Gagauz Mallari”.

Luând în considerare potențialul înalt al exportului din regiune, în comparație cu alte regiuni de dezvoltare (67%), precum și ponderea ridicată a exportului de producție vinicolă (27% din totalul producției vinicole exportate de RM), este necesară concentrarea asupra creării valorii adăugate în agricultură și în industria de prelucrare (horticultură, floricultură, viticultură, vinificație și creșterea animalelor). Lansarea acestor procese reprezintă crearea și dezvoltarea clusterelor de producție, tehnologice și de marketing, metodelor de asociere a producătorilor agricoli, procesatorilor și a companiilor de marketing. Aceste activități vor contribui la punerea în aplicare a cercetărilor comune de marketing, diversificarea piețelor de dezvoltare, crearea beneficiilor pentru dezvoltarea complexului agro-industrial și industriei de prelucrare a regiunii. Este necesar de utilizat posibilitatea unui acord de liber schimb între Republica Moldova și Turcia, precum și dezvoltarea cooperării cu țările CSI și UE.

Măsurile de bază sunt axate pe dezvoltarea infrastructurii, cu scopul sprijinirii afacerilor și sporirea serviciilor furnizate. Pe de o parte, este posibilă crearea unei noi infrastructuri pentru susținerea afacerilor: parcul industrial, zonele economice libere, incubatoarele de afaceri, centrele de consultanță și multe altele. Pe de altă parte, în cadrul acestei măsuri vor fi sprijinite eforturile de consolidare și

modernizare a infrastructurii prezente de susținere a afacerilor prin diversificarea gamei de servicii pentru satisfacerea cerințelor antreprenorilor.

Utilizarea eficientă și creșterea potențialului ZEL "PI Valkanes" și a portului Giurgiulești, va crea premise pentru o creștere economică durabilă a regiunii.

Măsura 2.2. Utilizarea potențialului instituțiilor de învățământ și științifice ca puncte de creștere economică regională

Regiunea este caracterizată printr-o structură eterogenă a instituțiilor științifice și de învățământ (3 școli profesionale, 2 colegii și o universitate), prezența furnizorilor profesioniști de servicii de afaceri: incubatorul de afaceri și CCI a Găgăuziei, incubatorul inovativ (mun. Comrat). Luând în considerare potențialul existent, este necesar de a asigura o mai mare flexibilitate a structurilor date în organizarea procesului de formare a forței de muncă calificată și dezvoltarea programelor de formare continuă (recalificare) în cadrul specialităților solicitate pe piața forței de muncă din regiune. O atenție deosebită trebuie acordată dezvoltării potențialului educațional și de consultanță din raionul Vulcănești.

Măsura 2.3. Punerea în aplicare a potențialului etno-cultural și turistic al regiunii

În condițiile economiei de piață, imaginea regiunii este unul dintre principalii factori pentru a atrage investiții în sfera economică și socială a regiunii. Având în vedere patrimoniul istoric și cultural, caracteristicile unice culturale ale regiunii (grupul de limbă turcică în combinație cu credința ortodoxă), tradițiile industriale bogate (creșterea ovinelor, vinificația) este necesară și promovarea imaginea etno-culturală a regiunii.

Analiza politicii regionale actuale și perspectivele de utilizare a resurselor culturale ale autonomiei ca factor cheie, paralel cu îmbunătățirea infrastructurii industriei turismului, creșterea diversității și îmbunătățirea calității serviciilor turistice, va permite dezvoltarea etno-culturală, a turismului rural, gastronomic și vinicol.

4.3 Prioritatea 3. Îmbunătățirea guvernantei în domeniul dezvoltării regionale

Dezvoltarea regională ca proces a luat amploare pe teritoriul Găgăuziei în 2016, odată cu înființarea Agenției de Dezvoltare Regională și a Consiliului pentru Dezvoltare Regională. Sarcina principală a sistemului nou creat și a instituțiilor DR, constă în special în alinierea rapidă la procesele care au loc în acest domeniu pe întreg teritoriu al Republicii Moldova, precum și stabilirea unui nou nivel de dialog cu partenerii de dezvoltare în ceea ce privește promovarea proiectelor prioritare la scară regională și inter-regională.

Bazat pe faptul că RDG corespunde geografic teritoriului UTA Găgăuziei, este necesar să se definească în mod clar atributele programării regionale și planificării locale, respectate și la elaborarea de proiecte, pentru a preveni astfel o dualitate în procesele de planificare și de gestionare a domeniilor prioritare.

Măsura 3.1. Dezvoltarea capacității participanților în procesul de dezvoltare regională.

Gestionare eficientă în domeniul dezvoltării regionale este posibilă numai prin consolidarea capacităților tuturor părților implicate în procesul de punere în aplicare a politicilor și de gestionare a proceselor regionale. Scopul instituțiilor regionale este de a stabili mecanismele de sinergie și să asigure participarea activă și echitabilă a autorităților locale, regionale și naționale în dezvoltarea regională a UTA Găgăuziei.

Accentul principal al consolidării capacităților ar trebui să fie în implementarea programelor de formare a reprezentanților APL la toate nivelurile, în comun cu colaboratorii instituțiilor regionale.

În scopul de a crește calitatea programelor de formare, MDRC a elaborat module de training, care include principalele elemente ale planificării strategice, elaborării proiectelor regionale, monitorizare și evaluare, regulile de bază ale achizițiilor publice, metode de atragere a finanțării etc.

Dezvoltarea capacităților va fi facilitată, de asemenea, prin participarea directă a reprezentanților tuturor nivelurilor în elaborare programelor regionale sectoriale în domeniile prioritare. În acest scop, se vor crea grupuri de lucru de planificare cu atragerea experților independenți, reprezentanți ai tuturor administrațiilor locale din regiune, specialiști ai ministerelor de resort, instituții de stat descentralizate, agenții guvernamentale specializate, precum și ONG-uri.

Măsura 3.2. Fortificarea eficienței instituțiilor de dezvoltare regională.

Un rol important în punerea în aplicare efectivă a politicii DR este de a armoniza activitățile ADRG, CRD, Comitetului Executiv al UTA Găgăuzia, Adunarea Populară a Găgăuziei (APG), precum și autoritățile locale și ministerele de resort ale RM în sprijinul inițiativelor regionale și interregionale. ADRG, acționând în calitate de coordonator principal al DR și îndeplinind funcția de secretariat al CRD, este conceput pentru a asigura sinergia în procesul de stabilire a cooperării între toate nivelurile de guvernare din UTA Găgăuzia.

Departamentele relevante ale Comitetului Executiv al Găgăuziei: Direcția Generală dezvoltare economică, construcții și infrastructură, cultură și turism, etc., ar trebui să fie implicate de către agenție să participe la toate etapele de planificare și implementare a politicii de dezvoltare regională în UTA Găgăuzia. Acesta prevede delegarea angajaților din departamentele relevante, împreună cu reprezentanți ai autorităților administrației publice locale, ministerele de resort în grupurile de lucru create pentru a identifica prioritățile și elabora strategiile de dezvoltare, programe regionale sectoriale, identifica concepte de proiecte și a forma portofoliului regional.

Astfel, utilizarea instrumentelor de dezvoltare regională va contribui la creșterea eficienței rezolvării problemelor aflate în competența autorităților locale. În plus, implicarea directă a APC va oferi o implementare mai eficientă a politicilor sectoriale în domeniu, precum și schimbul efectiv de informații.

Metodologia DR implică utilizarea unei varietăți de mecanisme de participare a părților interesate (de exemplu, cooperarea inter-comunală), oferă condiții de luare a deciziilor în comun de către grupurile de lucru, consilii de coordonare, dezbateri publice etc., contribuind astfel la asigurarea transparenței deciziilor și la eficiența interacțiunii între participanții la procesul de dezvoltare regională UTA Găgăuzia.

Un rol important în procesul de sporire al eficienței colaborării instituțiilor de dezvoltare regională îl are informarea calitativă și în timp util de care ADR a consiliului pentru dezvoltarea regională și altor părți implicate, care trebuie să fie optimizată prin utilizarea rețelelor dezvoltate de informare și comunicare.

Măsura 3.3. Atragerea investițiilor în domeniile prioritare pentru dezvoltarea regională la nivel național și internațional.

Implementarea proiectelor DR poate fi realizată prin atragerea diferitor surse de finanțare, inclusiv fonduri naționale (cum ar fi FNDR, FEE, FR și altele) și bugetele locale, precum și surse investiționale de la partenerii de dezvoltare.

Coordonarea și optimizarea diferitelor surse de finanțare prezintă una din liniile directoare ale DR definite prin SNDR. Utilizarea eficientă a resurselor și posibilitatea stabilirii unor sarcini mai ambițioase sunt

posibile, dacă se vor întreprinde măsuri de asigurare a finanțării proiectelor de anvergură prin atragerea co-finanțării, aplicând schema de implementare etapizată a celor mai complexe proiecte.

Atragerea unui potențial semnificativ de investiții este necesară pentru punerea în aplicare a proiectelor pe termen lung la scară largă, care au o abordare integrată pentru rezolvarea problemelor de asigurare a serviciilor publice de înaltă calitate în domeniu. Rolul tot mai mare în acest proces la nivel național va fi deținut de Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și consiliile regionale pentru dezvoltare la nivel regional. Consiliul Național și CRDul își coordonează activitățile, inclusiv în interacțiunea cu donatorii și partenerii de dezvoltare.

Un factor important în promovarea potențialului investițional al regiunii este de a diversifica metodele de dialog, prin organizarea de conferințe, consilii de coordonare, participarea la forurile internaționale de investiții, organizarea reuniunilor la nivel bilateral și multilateral. Difuzarea de informații despre programele și proiectele concrete urmează a fi realizată în format digital sau ediții speciale.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că principala precondiție pentru un dialog de succes este de a crea un portofoliu de proiecte regionale, corespunzător priorităților de dezvoltare relevante în domeniu și concordant cerințelor naționale ale politicii de dezvoltare a sectorului și dezvoltat în conformitate cu principiile de participare a tuturor părților interesate și cu asigurarea unui proces transparent.

Măsura 3.4. Punerea în aplicare a unor sisteme eficiente de planificare, programare, monitorizare și evaluare.

Proiecte de dezvoltare regională trebuie să reprezinte parte integrantă a arhitecturii generale de dezvoltare a sectorului, prin urmare, instituțiile regionale ar trebui să promoveze cooperarea APL în procesul de planificare și dezvoltare strategică.

Unul dintre instrumentele de planificare strategică sunt programele regionale sectoriale (PRS). PRS sunt un instrument de planificare, elaborate în conformitate cu prioritățile de dezvoltare a regiunii și elaborate în strânsă colaborare cu părțile interesate. Scopul principal al acestei planificări trebuie să fie îmbunătățirea calității procesului decizional local, pe baza unei viziuni unice, coordonate la nivel regional, local și central, și care reflectă abordarea integrată a dezvoltării fiecărui sector. Procesul de programare în comun permite ajustarea inițiativelor bazate pe analiza nevoilor regionale și locale la cerințele politicilor centrale; și în continuare- să le reflecte în documentele de planificare strategică pe domenii. Documentul trece printr-un proces formal de consultare publică, și apoi este aprobat de către CRD.

Introducerea unor sisteme de planificare eficiente prevede elaborarea PRS în domeniul alimentării cu apă și a sistemelor de canalizare, drumuri regionale și locale, eficiența energetică a clădirilor publice și a infrastructurii economice și a turismului.

Dezvoltarea sistemelor de monitorizare și evaluare eficiente în domeniile ce țin de implementarea documentelor de planificare strategică, precum și punerea în aplicare a proiectelor- este simultan racordată la dezvoltarea a POR și a proiectelor specifice. CRD monitorizează utilizarea fondurilor alocate pentru dezvoltarea regiunii din FNDR și a altor surse de finanțare la nivel regional, evaluează nivelul de impact al rezultatelor obținute prin implementarea proiectelor regionale și a programelor. ADR prevede coordonarea directă a SDRG, Planului Operațional Regional și a proiectelor de dezvoltare regională, pe baza datelor primite de la APL. Acțiunile prioritare în acest domeniu vor fi axate pe dezvoltarea sistemului de monitorizare, evaluare și implicare a tuturor părților implicate.

V. ETAPELE DE REALIZARE ȘI RISCURILE AFERENTE

Implementarea Strategiei de Dezvoltare Regională a Găgăuziei (SDRG) 2017-2020 se va face în două etape, aprobate în Strategia Națională - (1) intermediară și (2) finală. Etapa intermediară se va încheia înainte de sfârșitul anului 2018 și presupune crearea instituțiilor regionale și abilitarea acestora cu noi competențe pentru a putea asigura o tranziție lină către un proces mai coordonat în regiune, precum și sinergiile fondurilor naționale, destinate finanțării dezvoltării regionale. Având în vedere faptul că regiunea de dezvoltare UTA Găgăuzia a fost activată în 2016, instituțiilor de dezvoltare regională revine sarcina suplimentară de a atinge nivelul altor regiuni și de a elabora programe sectoriale regionale pe direcțiile prioritare de dezvoltare. Pe termen lung, începând cu 2018, va fi revizuit cadrul legislativ-normativ, în special în ceea ce privește procesul de colectare a fondurilor pentru finanțarea proiectelor de dezvoltare regională. Agenția de Dezvoltare Regională va avea mai multă libertate de acțiune, iar APL vor rămâne principalii beneficiari ai proiectului de dezvoltare regională, în condițiile creșterea responsabilității și participării lor.

Dezvoltarea regională, în general, și instituțiile regionale, în special, oferă un sprijin instituțional solid APL-urilor în ceea ce privește gestionarea eficientă a proceselor de aplicare a politicilor statului în teritoriu și contribuie la examinarea atentă a priorităților și necesităților de dezvoltare a acestora.

Rolul CRD și ADRG constă în asigurarea unei coordonări eficiente a planificării și aplicarea unei abordări multisectoriale și integrate față de crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectoarelor, precum și pentru realizarea proiectelor, în condițiile participării active a autorităților locale, a societății civile și a sectorului privat. O condiție prealabilă pentru armonizarea cu succes a eforturilor rezidă în consolidarea capacităților CRD și ADRG, ale autorităților locale, precum și în susținerea administrației UTA Găgăuzia și a administrației centrale a Republicii Moldova în ceea ce privește coordonarea multi-sectorială și gestionarea eficientă a proiectelor regionale mari.

O abordare integrată a planificării strategice și a intervențiilor presupune dezvoltarea unor proiecte rentabile la scară regională, care implică efectul multiplicator al rezultatelor privind dezvoltarea economică și socială, protecția mediului și integrarea priorităților și tendințelor industriei la nivel național în planificarea regională.

La nivel regional, este importantă utilizarea și corelarea diferitelor surse de finanțare locale, regionale, naționale și internaționale pentru implementarea proiectelor investiționale durabile.

Monitorizarea și evaluarea independentă favorizează creșterea responsabilității actorilor locali pentru rezultate și, totodată, crează condiții de transparență a tuturor proceselor pentru informarea obiectivă a partenerilor naționali și internaționali cu privire la impactul utilizării resurselor în dezvoltarea regională.

Un rol important în dezvoltarea regională îl are aspectul social și integrarea cu succes a Găgăuziei în potențialul social și economic al Republicii Moldova. Planificarea regională înseamnă oportunități egale și drepturi de acces la valorile economice, sociale și culturale pentru toți cetățenii și toate grupurile sociale, indiferent de locul de reședință și statutul social, cu un accent deosebit pe integrarea socială a grupurilor vulnerabile, sensibile la gen, prin implicarea durabilă și participarea tuturor grupurilor.

În același timp, este necesar să se ia în considerare o serie de riscuri în perspectiva unei dezvoltări de succes:

Riscuri	Impact	Probabilitate
Riscuri politice		
Renunțarea la politicile de dezvoltare regională la nivel național	Puternic	Slab
Controlul vertical al dezvoltării regionale	Mediu	Mediu
Politizarea proceselor și instituțiilor	Mediu	Mediu
Riscuri economice		
Lipsa resurselor financiare necesare pentru aplicarea integrală a proiectelor regionale	Foarte puternic	Mare
Lipsa de competențe în atragerea și gestionarea resurselor financiare internaționale	Puternic	Mare
Deficitul bugetelor locale pentru cofinanțarea și punerea în aplicare a proiectelor regionale	Puternic	Mare
Reducerea capacității financiare a populației de a se conecta la noile servicii comunale	Foarte puternic	Mare
Riscuri operaționale		
Lipsa utilizării coordonate a fondurilor bugetare pentru dezvoltare regională	Puternic	Mediu
Activitate insuficientă a APL în inițierea de proiecte regionale	Puternic	Slab
Interes redus din partea APL pentru a crea parteneriate viabile	Puternic	Slab
Capacitatea instituțională și financiară insuficientă a operatorilor de servicii publice din regiune în ceea ce privește regionalizarea	Mediu	Mare
Lipsa unor servicii de consultanță calificate pentru dezvoltarea regională	Mediu	Mediu
Lipsa de competențe necesare pentru dezvoltarea și punerea în aplicare a proiectelor regionale	Puternic	Mare
Nivelul scăzut de informare a populației despre asigurarea rezultatelor așteptate ca urmare a implementării proiectelor regionale (de infrastructură)	Foarte puternic	Mare

VI. MONITORIZARE ȘI EVALUARE

Monitorizarea și evaluarea rezultatelor implementării Strategiei de Dezvoltare Regională a Găgăuziei pentru anii 2016-2020 sunt atribuite instituțiilor responsabile de dezvoltarea regională - Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD) și Agenția de Dezvoltare Regională a Găgăuziei (ADRG), în conformitate cu competențele lor, așa cum definite prin Hotărârea de Guvern nr. 127 din 08.02.2008.

CRD evaluează rezultatele implementării proiectelor și programelor regionale, controlează utilizarea fondurilor alocate pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare regională.

ADRG coordonează punerea în aplicare a strategiilor, planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională și prezintă MRRS spre aprobare raportul anual de monitorizare. APL sunt responsabile pentru furnizarea informațiilor necesare ADRG cu privire la progresul proiectelor pe teritoriul lor.

Sistemul de monitorizare și evaluare existent la nivel regional permite monitorizarea sistematică a proiectelor regionale implementate în regiunea Găgăuziei atât din Fondurile naționale, cât și din asistența financiară acordată de partenerii de dezvoltare. Un mecanism cuprinzător de monitorizare și evaluare a punerii în aplicare a tuturor politicilor la nivel regional lipsește în prezent, dar mai târziu, după dezvoltarea sistemului la nivel național, indicatorii corespunzători vor fi integrați în toate SDR.

Pentru a asigura procesul de monitorizare și evaluare, precum și prognozarea rezultatelor specifice, ARDG, împreună cu celelalte părți interesate, definesc indicatorii care vor fi reflectați în documentele lor programatice. Adicional, în ceea ce privește monitorizarea și evaluarea SNDR pe anii 2016-2020, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova, MDRC cu sprijinul BNS și împreună cu ministerele de resort, vor asigura dezvoltarea unei metodologii de calcul a indicatorilor integrați pentru regiunea de dezvoltare.

În ceea ce privește implementarea SDRG pe anii 2017-2020 pot fi determinați indicatori pentru evaluarea realizării obiectivelor și priorităților.

Obiective și priorități	Indicatori*
Obiectiv general: Dezvoltarea echilibrată și durabilă a Regiunii de Dezvoltare UTA Găgăuzia	• PIB – ul regional; • Nivelul de sărăcie în regiune; • Indicele de disparitate;
Prioritatea 1: Asigurarea accesului la servicii publice de calitate	• Rata de conectare a populației la servicii îmbunătățite de aprovizionare cu apă, % (urban/rural); • Rata de conectare a populației la servicii de canalizare, % (urban/rural); • Rata de acoperire a localităților cu servicii de MDS, % (urban/rural); • Numărul de spații neconforme de depozitare deșeurilor solide (nr.); • Consumul de energie în clădirile publice (kWh/mp); • Ponderea clădirilor publice renovate (eficientizate energetic) (mp); • Numărul de cooperări intercomunale stabilite pentru gestionarea serviciilor publice (nr.); • Numărul școlilor conectate la drumurile locale reabilite / reconstruite; • Numărul localităților conectate la instituțiile de importanță regională prin îmbunătățirea drumurilor locale.

Obiective și priorități	Indicatori*
Prioritatea 2: Consolidarea potențialului economic și creșterea competitivității regiunii.	• Volumul producției industriale; • Valoarea adăugată brută a producției agricole; • Investiții pe cap de locuitor la nivel regional (mil. lei); • Investiții străine directe pe cap de locuitor (mil. lei) • Investiții capitale în parcurile industriale, ZEL; • IMM/1000 locuitori (nr.); • Numărul de locuri de muncă (nr.); • Numărul de furnizori activi de servicii în afaceri (nr.); • Numărul total de întreprinderi și asociații noi înregistrate (nr.); • Numărul turiștilor din regiuni în cadrul turismului intern și receptor (nr. persoane); • Numărul obiectivelor turistice reabilite / amenajate (nr.).
Prioritatea 3: Îmbunătățirea sistemelor de management în domeniul dezvoltării regionale	• Numărul proiectelor de dezvoltare regională finanțate / cofinanțate din alte fonduri naționale (nr.); • Activități de conștientizare a populației cu privire la activitatea instituțiilor de dezvoltare regională (nr.);

* În procesul de monitorizare și evaluare a strategiei la nivel național, BNS, cu sprijinul MDRC și împreună cu ministerele de resort, vor asigura dezvoltarea unei metodologii de calcul a indicatorilor agregați pentru raportarea implementării SNDR și identificarea indicatorilor de bază pentru analiza comparativă în raport cu anul 2020.

În funcție de indicatorii aprobați la nivel național și de programele și proiectele concrete incluse în POR, indicatori respectivi vor fi definiți mai exact în contextul performanței produsului (km de conducte, numărul de afaceri de dezvoltare a infrastructurii, numărul atelierelor de lucru) și a rezultatului (numărul de conexiuni, numărul de locuri de muncă create, numărul de profesioniști instruiți).

Raportare și audit

Rapoartele anuale și semi-anuale privind progresele înregistrate în implementarea SNDR și a SDRG vor fi întocmite de CRD, pe baza unui raport întocmit de ADRG. Procesul este stabilit în conformitate cu art. 8 din Legea nr. 438 "Cu privire la dezvoltarea regională în Republica Moldova" și va avea loc prin furnizarea de rapoarte anuale cu privire la activitățile organismului care realizează politica de dezvoltare regională.

În plus, pe fiecare proiect vor fi elaborate rapoarte detaliate despre finalizarea proiectului, evaluarea rezultatelor și a indicatorilor de impact, precum și pentru a determina impactul pe termen lung al proiectului după finalizarea lui.

Pentru o serie de proiecte mai mari, vor fi efectuate studii de evaluare care pot include în sine metodologii specifice corespunzătoare - de exemplu, cercetări cu participarea beneficiarilor, extinderea perioadei de monitorizare după finalizarea proiectului. Fondurile pentru astfel de evaluări trebuie să fie incluse în bugetele proiectelor.

Toate rapoartele de progres privind implementarea SDRG vor fi postate pe site-ul ADRG www.adrgagauzia.md

Toate proiectele de dezvoltare regională finanțate din FNDR și din alte surse, vor fi verificate anual de către un audit, în conformitate cu procedurile naționale.

VII. FINANȚAREA STRATEGIEI

Nevoia de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională este enormă, fiind stabilite priorități cu impact asupra dezvoltării socio-economice a regiunii. Măsurile prevăzute în Strategie pot fi realizate în limita resurselor disponibile și a capacității de absorbție a investițiilor.

Conform Legii privind dezvoltarea regională a Republicii Moldova, principala sursă de finanțare a programelor și proiectelor de dezvoltare regională este Fondul Național de Dezvoltare Regională, care furnizează fonduri pentru dezvoltarea tuturor regiunilor. FNDR este format din sumele alocate anual din bugetul de stat, precum și din alte surse, în special din fondurile furnizate de către partenerii externi. Partea FNDR constituie 1% din veniturile totale din bugetul de stat, aprobat prin Legea bugetului de stat pentru anul în curs (cu excepția veniturilor cu destinație specială). Fondul poate fi completat cu alte mijloace din sectorul public și privat, de nivel local, regional, național și internațional, precum și din fondurile oferite de programele europene de asistență.

Potrivit Legii privind dezvoltarea regională a Republicii Moldova, fondurile sunt alocate între regiuni în funcție de rezultatele competiției dintre proiecte (organizată o dată la trei ani) și de calitatea proiectelor depuse și respectarea criteriile de selecție stabilite.

Pentru finanțarea priorităților pot fi mobilizate și alte fonduri publice disponibile. Autoritățile publice regionale și locale depun toate eforturile pentru mobilizarea altor surse de finanțare pentru proiectele de dezvoltare regională. O modalitate de atragere a investițiilor și de finanțare a proiectelor regionale este sinergia fondurilor naționale sectoriale: Fondul Rutier din Moldova, Fondul Ecologic Național, Fondul pentru eficiență energetică etc. Conform etapelor prevăzute de FNDR, începând cu 2018, se va asigura sinergia fondurilor naționale sectoriale - pentru o abordare integrată în soluționarea problemelor regionale.

O sursă importantă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională o constituie donatorii străini, atât în cadrul programelor de cooperare cu Guvernul Republicii Moldova, cât și al programelor accesibile autorităților publice locale și regionale. Sprijinul ce provine de la donatori străini are o tendință de creștere. Inițierea unor proiecte de dezvoltare regională va permite stabilirea unor relații mai eficiente și clare cu BERD, BEI, TICA, precum și GIZ, USAID, PNUD și alți parteneri de dezvoltare prezenți în regiune. În plus, administrațiile publice locale și regionale pot avea acces direct la programele de cooperare transnațională și transfrontalieră, ce oferă finanțare pentru proiectele de dezvoltare regională.

VIII. PLAN DE ACȚIUNI

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
Prioritatea 1. Asigurarea accesului la servicii și utilități publice de calitate						
1.1 Modernizarea, extinderea și regionalizarea serviciilor calitative de aprovizionare cu apă și canalizare.	Elaborarea Programului Regional Sectorial	FNDR, Donatori Externi	2017	ADR	GIZ	Programa PRS elaborată și aprobată
	Elaborarea propunerilor de proiecte în acest domeniu					Numărul proiectelor elaborate
	Elaborarea proiectelor de aprovizionare cu apă și canalizare		2017-2020	ADR	GIZ	Numărul proiectelor realizate; Numărul beneficiarilor, conectați la apeduct și canalizare
	Monitorizarea realizării proiectelor		2017-2020	ADR	APL	Numărul rapoartelor elaborate privind monitorizarea proiectelor
	Revizuirea și actualizarea PRS		2020	ADR	Parteneri de dezvoltare	Document actualizat
1.2 Reabilitarea și modernizarea drumurilor regionale și locale.	Elaborarea Programului Regional Sectorial	Parteneri de dezvoltare și FNDR	2017	ADR	GIZ ASD, MTID, DGCI, DGDE	Programa PRS elaborată și aprobată
	Elaborarea propunerilor privind proiectele de infrastructură de transport					Numărul de concepte și proiecte elaborate
	Punerea în aplicare a proiectelor pentru reabilitarea rețelei de drumuri locale și regionale		2017-2020	ADR	ASD, APL	Numărul proiectelor realizate; Drumuri reabilite/construite (km)
	Monitorizarea realizării proiectelor		2017-2020	ADR	ASD, APL	Numărul rapoartelor elaborate privind monitorizarea proiectelor
	Analiza și actualizarea Programului Regional Sectorial privind dezvoltarea drumurilor regionale și locale		2020	ADR, SDR	APL, ASD grupuri de lucru	Document actualizat

Strategia de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia 2017-2020

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
1.3 Dezvoltarea sistemelor de management integrat al deșeurilor solide.	Informarea și sensibilizarea populației cu privire la punerea în aplicare a sistemului de gestionare a deșeurilor solide	FE, FNDR, APL, donatorii externi	2020	ADR, APL	GIZ APL, ONG	Numărul de campanii de conștientizare organizate
	Elaborarea propunerilor de proiecte		2017-2020	ADR, APL	AEE	Numărul proiectelor elaborate
	Punerea în aplicare a proiectelor în domeniul MDS		2017-2020	ADR, APL	AEE	Numărul proiectelor realizate; Numărul gunoiștilor neautorizate închise; Numărul de localități implicate în CIC
	Monitorizarea punerii în aplicare a proiectelor în acest domeniu		2017 - 2020	ADR	AEE, APL	Numărul rapoartelor elaborate privind monitorizarea proiectelor
1.4 Sporirea eficienței energetice a clădirilor publice	Elaborarea Programului Regional Sectorial	FNDR, FEE, Donatori, APL	2017	ADR, APL	GIZ, AEE	Programul Regional Sectorial elaborat
	Ajutor și sprijin pentru elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul de eficiență energetică					Numărul proiectelor elaborate
	Punerea în aplicare a proiectelor de eficiență energetică		2018-2020	ADR, APL	AEE	Numărul proiectelor realizate; Numărul de clădiri cu eficiență energetică ridicată
	Monitorizarea punerii în aplicare a proiectelor		2018-2020	ADR, APL	AEE	Rapoartele de monitorizare dezvoltate
	Revizuirea și actualizarea Programului		2020	ADR, CRD	AEE, APL	documentul actualizat

Strategia de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia 2017-2020

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
Prioritatea 2. Creșterea economică echilibrată și sporirea competitivității regiunii						
2.1 Crearea infrastructurii și condițiilor favorabile pentru dezvoltarea afacerilor	Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării economice	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2017	ADR, CRD	APL, ODIMM, CCI	Programul elaborat
	Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul dezvoltării economice regionale și diversificării infrastructurii de afaceri		2017-2020	APL, CEBG	OPM-PWC ADR ODIMM CCI	Numărul proiectelor elaborate; numărul companiilor implicate în rețea
	Punerea în aplicare a proiectelor în domeniul dezvoltării economice regionale și diversificării infrastructurii de afaceri		2020	ADR	ADR, ME, APL, ODIMM, CCI	Numărul proiectelor realizate; Numărul întreprinderilor care beneficiază de sprijin
	Monitorizarea punerii în aplicare a proiectelor regionale de dezvoltare economică și diversificării infrastructurii de afaceri		2020	SRD, ADR	ADR, ME, ODIMM	Numărul de proiecte monitorizate / rapoarte de monitorizare elaborate
	După necesitate - crearea unui grup de lucru permanent pe proiecte economice interregionale		2020	ADR, APL, SRD	CEBG	Numărul de proiecte inter-regionale implementate
	Revizuirea și actualizarea Programului regional sectorial pentru dezvoltare economică		2020	ADR,SRD	APL, ME	Document actualizat
2.2 Utilizarea potențialului instituțiilor de învățământ și științifice ca puncte de creștere economică regională	Elaborarea propunerilor de proiecte inter-regionale ce stimulează dezvoltarea potențialului de inovare al regiunii	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2020	ADR	APL, ODIMM, Centrul inovațional de pe lângă Universitatea de Stat din Comrat,	Numărul proiectelor inter-regionale elaborate

Strategia de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia 2017-2020

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
					Business-incubator	
	Punerea în aplicare a proiectelor inter-regionale ce stimulează dezvoltarea potențialului de inovare al regiunii		2020	ADR	APL, ODIMM, Centrul inovațional de pe lângă Universitatea de Stat din Comrat, Business-incubator	Numărul de proiecte inter-regionale implementate
2.3 Punerea în aplicare a potențialului etno-cultural și turistic al regiunii	Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării sectorului turistic	FNDR, Donatorii externi, APL	2018	ADR, SRD	APL, ATRM, DGCT	Programul elaborat
	Dezvoltarea propunerilor de proiecte care promovează potențialul turistic al regiunii, crește popularitatea turismului și restaurarea patrimoniului cultural		2017-2020	ADR, APL	ATRM, DGCT, Agențiile turistice	Numărul proiectelor elaborate
	Punerea în aplicare a proiectelor în domeniul de dezvoltare a turismului în regiune		2017-2020	ADR	ATRM, APL	Numărul de proiecte implementate; Numărul de trasee turistice
	Revizuirea și actualizarea Programului regional sectorial privind dezvoltarea turismului		2020	ADR	DGCT, ATRM, APL	Document actualizat
	<i>Prioritatea 3: Îmbunătățirea guvernanței în domeniul dezvoltării regionale</i>					
3.1 Dezvoltarea capacității participanților în procesul de dezvoltare	Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali în elaborarea și punerea în aplicare a politicilor și	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2017-2020	ADR, CRD, MDRC	APL, Parteneri de dezvoltare și ONG (locali, din țările UE și din	Numărul de programe de formare dezvoltate; Numărul de evenimente de formare organizate;

Strategia de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia 2017-2020

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
regională	proiectelor regionale				țările parteneriatului estic)	% de creștere a nivelului de conștientizare a părților
	Dezvoltarea de noi metode și mecanisme de implicare în procesul de dezvoltare regională		2017-2020	ADR, CRD	MDRC, APL, ONG	Numărul de grupuri de lucru create; Numărul de participanți instruiți în cadrul grupurilor de lucru; Numărul de evenimente organizate; Numărul de personal instruit
3.2 Fortificarea eficienței instituțiilor de dezvoltare regională	Asigurarea condițiilor de luare în comun a deciziilor și de cooperare	Donatorii externi	2020	ADR	CRD, APL, ADR și ONG (locali, din țările UE și din țările parteneriatului estic)	Numărul de manuale elaborate și ghiduri; Număr de structuri de parteneriate create (consilii de coordonare, grupuri de lucru, CIC); Numărul de proiecte realizate pe baza cooperării inter-municipale
	Organizarea de evenimente pentru stabilirea unei cooperări		2017-2020	ADR, CRD	APL, ADR și ONG (locali, din țările UE și din țările parteneriatului estic)	Numărul de evenimente organizate (conferințe, forumuri)
3.3 Atragerea investițiilor în domeniile prioritare pentru dezvoltarea regională la nivel național și	Consolidarea cooperării cu partenerii naționali și internaționali în domeniul dezvoltării regionale	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2020	ADR, CRD	MDRC	Numărul de evenimente organizate: conferințe, forumuri, festivaluri; Numărul de parteneriate
	Dezvoltarea WEB informaționale și a rețelelor de	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2020	ADR, CRD	MDRC	Numărul de reuniuni organizate;

Strategia de Dezvoltare Regională UTA Găgăuzia 2017-2020

Măsura	Acțiuni	Surse de finanțare	Termeni de executare	Organizații responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
internațional	comunicare pentru cooperarea inter-regională, regională, transfrontalieră și transnațională					Numărul de documente de informare dezvoltate; Numărul de proiecte dezvoltate în portofoliu; Valoarea fondurilor acumulate
3.4 Punerea în aplicare a unor sisteme eficiente de planificare, programare, monitorizare și evaluare.	Implementarea eficientă și transparentă a strategiei regionale, a planurilor operaționale și a programelor sectoriale	Bugetul de Stat, Donatorii externi	2020	ADR, CRD	APL, ONG ș.a.	Numărul de activități de informare și comunicare organizate pentru fiecare dintre obiectivele specifice; Numărul de discuții și dezbateri; Numărul de documente și programe aprobate; Numărul de persoane informate despre PR
	Elaborarea analizelor și studiilor privind dezvoltarea regională		2020	ADR,	AS RM, Universități ș.a.	Număr de studii și analize elaborate
	Elaborarea sistemelor de monitorizare și evaluare; instruirea utilizării sistemelor de monitorizare și evaluare		2017	ADR, CRD	MDRC	Numărul de metodologii elaborate privind monitorizarea și evaluarea; Numărul de training-uri; Numărul persoanelor instruite privind sistemele de monitorizare și evaluare